

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2018 | 2. SZÁM
LX. ÉVFOLYAM

Jezsuiták a kora újkori Pozsonyban
H. Németh István, Fazekas István, Frederik Federmayer,
Kádár Zsófia és Kökényesi Zsolt írásai

Bácsatyai Dániel
Személyi összeköttetések a *Curia Romana* és a magyar
egyház között a 13. század közepén

Erdélyi Gabriella
„Nem leszzen mostoha anya...”
Érzelmi gyakorlatok egy 17. századi református lelkész
mostohacsaládjában

Szabó Dániel műveinek bibliográfiája

TARTALOMJEGYZÉK

LX. évfolyam, 2018. 2. szám

OKTATÁS, FELEKEZETEK ÉS VÁROSI TÁRSADALOM. JEZSUITÁK A KORA ÚJKORI POZSONYBAN	
Kökényesi Zsolt • Szerkesztői előszó	169
H. Németh István • Pozsony centrális szerepköreinek hatásai és jellegzetességei a magyarországi városhálózatban	171
Fazekas István • A katolikus egyház helyzete és intézményrendszere a kora újkori Pozsonyban	201
Frederik Federmayer • A jezsuita iskolákban végzett diákok és karrierlehetőségeik a Magyar Királyság 17. századi fővárosában	215
Kádár Zsófia • A pozsonyi jezsuita kollégium mint összetett intézmény a 17. században	237
Kökényesi Zsolt • A pozsonyi jezsuita kollégium diáklétszám-változásai a 17–18. században	283
TANULMÁNYOK	
Bácsatyai Dániel • Személyi összeköttetések a <i>Curia Romana</i> és a magyar egyház között a 13. század közepén. Pármai Albert és Bánca István	299
Pap Norbert – Fodor Pál – Kitanics Máté – Morva Tamás – Szalai Gábor – Gyenizse Péter • A mohácsi Törökdomb	325
Erdélyi Gabriella • „Nem leszen mostoha anya...” Érzelmi gyakorlatok egy 17. századi református lelkész mostohacsaládjában	347
ÉLETMŰ	
Szabó Dániel (1946–2017) műveinek bibliográfiája Összeállította: Pótó János	365

TANULMÁNYOK

SZEMÉLYI ÖSSZEKÖTTETÉSEK A CURIA ROMANA ÉS A MAGYAR EGYHÁZ KÖZÖTT A 13. SZÁZAD KÖZEPÉN

Pármai Albert és Bánca István

BÁCSATYAI DÁNIEL

PERSONAL RELATIONS BETWEEN THE CURIA ROMANA
AND THE HUNGARIAN CHURCH IN THE MID-13TH CENTURY.
ALBERT OF PARMA AND ISTVÁN BÁNCSA

The 13th century was not only the zenith of the medieval papacy, but also the age of the rise of papal administration. The papal government rewarded its officials with lucrative benefices across Europe. As Hungary was not amongst the most popular targets, it is noteworthy that a very intimate *familiaris* and notary of Pope Innocent IV (1243–1254), the diplomat Albert of Parma and some members of his family received benefices at Esztergom. I argue that this fact is connected to Archbishop István Bánca of Esztergom's appointment to the cardinalate. The surviving evidence enable us to suggest that the nomination was motivated by the pope's plans to assist Hungary against the Mongols. Finally, I demonstrate that the new cardinal's dense network of acquaintances in the Iberian Peninsula is a consequence of his own family's Catalan connections.

Keywords: cardinals, Innocent IV, Mongols, papal provisions, Roman Curia

---

A 13. század a gregoriánus szellemű középkori pápaság aranykora. A Szentszék tekintélye csúcspontján állt: befolyása még elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy koronás fők eleget tegyenek keresztes fogadalmuknak, mint ahogy ahhoz is, hogy a pápák politikai ellenfelei trónjukat veszítsék. Az egyetemes egyház kormányzása – a „kárhozatos ügyintézés,” amelytől Clairvaux-i Szent Bernát olyannyira óvta a pápákat – központosított intézményrendszert kívánt, legyen szó a kúriai jogszolgáltatásról, a keleti missziókról, a pápai birtokok igazgatásáról vagy éppen a Szentszéknek fizetett adókról. A pápai primátust megtestesítő szentszéki bíraskodás kiteljesedése és az írásbeliség ezzel szorosan összefüggő fellendülése a kúriai hivatalok személyzetének sosem látott bővüléséhez vezetett.¹ Aligha állt távol a korszellemtől a pápák és kormányzatuk kulcsfiguráinak, a bíborosoknak az a törekvése, hogy hivatali munkatársaik a lehető

Bácsatyai Dániel PhD, MTA BTK TTI, fiatal kutató.

¹ A kérdésről összefoglalóan lásd Richard William Southern: *A nyugati társadalom és az egyház a középkorban*. Bp., 1987. 124–148.; Walter Ullmann: *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*. London, 2003. 148–163.

legmegbízhatóbb közegekből, saját kíséretükből és rokonságukból kerüljenek ki, mint ahogy az sem, hogy befolyásukat idővel ne csak az egyházi pályára lépő, hanem a világi családtagok előmenetele érdekében is latba vessék. A gyakorlat nem a Szentszéktől indult ki – a pápák valójában csak azt folytatták, amit korábban bíborosként vagy más egyházi hivatal birtokosaiként már megszoktak. A 13. századot mindenesetre a pápai és bíborosi nepotizmusnak nevezett jelenség első nagy századaként is emlegetik.²

Írásom célja két olyan család bemutatása, amelyek részben a családfők magas egyházi pozícióinak, s a pápák – különösen IV. Ince (1243–1254) – barátságának köszönhetően előrelépésüket. Az egyik „családfő” Pármai Albert pápai jegyző, a szentszéki diplomácia kiemelkedő alakja, aki rokonságával együtt magyarországi javadalmak birtokosa volt; a másik az első magyar bíboros, Báncsa nembeli István, aki szentszéki befolyását familiárisai – köztük unokaöccsei – karrierjének egyengetése érdekében is kamatoztatni tudta. A pápai jegyző és a bíboros rokonságának és kapcsolati hálójának vizsgálata – reményeim szerint – meglepő következtésekre vezet, s talán a magyar főpap bíborosi kinevezésének előzményeit is élesebb megvilágításba helyezi.

A nepotizmus rendszerét – más jelenségek mellett – a szentszéki javadalombetöltés egyre gyakoribb érvényesítésében, az úgynevezett pápai províziókban szokás megragadni. A Szentatya személyes gondoskodása nemcsak a kúriai alkalmazottak hűségét, hanem a kurialisták szolgálati teendői során felmerülő jelentős kiadások fedezését is biztosítani tudta. Az első esetet 1137-ből ismerjük, amikor II. Ince (1130–1143) a compestelai érseket arra kérte, hogy találjon helyet székeskáptalanjában egy Arias nevű klerikusnak. Néhány elszigetelt példát követően az ismert esetek III. Sándor pápa pontifikátusától (1159–1181) szaporodnak meg, ám csak a 13. században, IV. Ince pápa idején tapasztalhatunk igazán robbanásszerű növekedést, amelyet IV. Kelemen (1265–1268) *Licet ecclesiarum* című enciklikája tetőzött be 1265-ben. A pápai províziós jogot kiterjesztő rendelkezések a 14. században is folytatódtak, ami miatt elkerülhetetlenné vált a nyílt összecsapás a Szentszéket a javadalombetöltésben riválisának tekintő világi hatalommal és az annak gyakorlatilag alárendelt helyi egyházszervezettel.³

A fenti modellt a 13. századi províziós esetekről katalógust készítő Hermann Baier dolgozta ki, aki nem fukarkodott a nepotizmust és a pápai autokráciát elítélő jelzőkkel. Munkája megjelenése (1911) óta többen felhívták a figyelmet a rekonstrukció gyenge pontjaira.⁴ Ezek közül az első mindjárt az az optikai csalódás, amely abból adódik, hogy a fő forrásként szóba jövő pápai regisztrumkönyvek – néhány korábbi példát leszámít-

² Sandro Carocci: *Il nepotismo del medioevo. Papi, cardinali e famiglie nobili*. Roma, 1999. 63. A 13. századi egyházi centralizáció következtében ugrásszerűen megnőtt a bíborosok befolyása. Különösen igaz ez a század derekéra, amikor a kardinálisok létszáma – amely hatalmi helyzetükkel logikus módon fordított arányosságot mutat – elérte a mélypontot. Hivatali szolgálataikat a nekik és familiáik tagjainak fenntartott javadalmak adományozásával honorálták a pápák. Lásd uo. 66–68. A szakirodalomban gyakorta csak a hűség áraként jellemzik e javadalmakat, ám – mint látni fogjuk – ennél jóval többről van szó.

³ Hermann Baier: *Päpstliche Provisionen für niedere Pfründen bis zum Jahre 1304*. Münster, 1911. 1–29.

⁴ A vitáról alapos áttekintést ad Thomas W. Smith: *The Development of Papal Provisions in Medieval Europe*. *History Compass* 13 (2015) 110–121.

va – csupán III. Ince pontifikátusától (1198–1216) állnak rendelkezésünkre, és sem ekkor, sem később nem vezettek be minden províziós intézkedést a kötetekbe.⁵ A javadalmak helyszínén keletkezett kútfők esetében ugyancsak fellép e torzító hatás, hiszen az általános érvényűnek szánt megállapítások jobbára csak az alaposabban feltárt káptalanok adatain alapulnak.⁶ A 14. századtól kezdve a helyi forrásadottságok egyre több helyen teszik lehetővé, hogy a pápai javadalombetöltések sikerességét ellenőrizzük: Geoffrey Barraclough számításai szerint csupán a kérelmezők fele tudott adományt kieszközölni a Szentszéktől angliai javadalmakra, s csak az esetek felében sikerült e provízióknak valóban érvényt szerezni. Ám ekkor sem kizárólag itáliai és kurialisták előtt állt nyitva a lehetőség, hogy pápai közvetítéssel benefíciumokat nyerjenek el, hanem a helyi klérus tagjai előtt is.⁷ A legfőbb kifogás a hagyományos nézettel szemben azonban az, hogy azt a látszatot kelti, mintha a províziókat a Szentszék tudatosan, befolyásának növelésére kezdeményezte volna, noha a valódi ösztönzés az esetek többségében a kérelmezőktől érkezett.⁸ A pápák természetesen előnyben részesítették saját híveiket és a bíborosok famíliáinak tagjait, akárcsak az előbbieik közül kikerülő kúriai hivatalnokokat és más csoportokat (például bizonyos szerzetesrendek tagjait és a szegénységükre hivatkozó klerikusokat), ám a mérték és a kedvezményezettek köre pápáról pápára változott. A fentiek miatt erősen kétségbe vonható, létezett-e valaha tudatos szentszéki javadalompolitika.

Korántsem véletlen, hogy az Árpád-kori pápai javadalombetöltések Fraknoi Vilmos óta csekély figyelemben részesültek.⁹ Mindössze tizenhét olyan esetről maradt fenn híradás a 13. századi pápai regisztrumokban, amikor a Szentatya magyarországi benefíciumok felől rendelkezett, s alig néhányról feltételezhető, hogy az intézkedés valóban

⁵ Erre már Baier is felfigyelt, s lehetségesnek tartotta, hogy mégsem kell olyan nagy jelentőséget tulajdonítani annak a ténynek, hogy IV. Ince idejéből több províziós mandátumot ismerünk – a jelenség talán csak a kúriai kancelláriai gyakorlat változását tükrözi. Lásd Baier: *Pápstliche*, 29–32.

⁶ Smith: *The Development*, 113.

⁷ Uo. 113. C. Tóth Norbert legutóbbi tanulmánya világosan bizonyította, hogy a kérdést immár Magyarországon sem lehet többé a hagyományos szellemben tárgyalni. A hazai káptalanok 1375 és 1424 közötti tagjai körében a külföldiek ugyanis elenyésző kisebbséget alkottak, így aligha áll meg az a Mályusz Elemér által képviselt nézet, amely szerint a hazai elem háttérbe szorult a káptalanokban. Lásd C. Tóth Norbert: *Külföldiek a magyarországi káptalanokban (1375–1424)*. *Világtörténet* 39 (2017) 75–92.

⁸ Geoffrey Barraclough: *Papal Provisions. Aspects of Church History, Constitutional, Legal and Administrative in the Later Middle Ages*. Oxford, 1935. 153. Idézi Smith: *The Development*, 114.

⁹ Fraknoi Vilmos: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Bp., 1895. 44–46. A kérdésnek nem szentelnek figyelmet a Szentszék és Magyarország közti kapcsolatokról született legutóbbi áttekintések. Lásd Solymosi László: *Egyházi-politikai viszonyok a pápai hegemonia idején (13. század)*. In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*. Szerk. Zombori István. Bp., 1996. 47–54.; Barabás Gábor: *A pápaság és Magyarország a 13. század első felében. Pápai hatás – együttműködés – érdekellentét*. Pécs, 2015. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 5). A kérdés kutatását megtermékenyítő munka Kiss Gergely Báncsa Istvánról írt monográfiája: Kiss Gergely: *Dél-Magyarországtól Itáliáig. Báncsa nembeli István (1205 k. – 1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája*. Pécs, 2015. Jelen tanulmány leadása után látott napvilágot Barabás Gábor intézménytörténeti megközelítésű írása, amely áttekintést ad a Magyarországgal összefüggésbe hozható 13. századi pápai káplánokról. Barabás Gábor: *Pápai káplánok a 13. századi Magyarországon. Szentszéki megbízások és helyi karrier*. *Történelmi Szemle* 60 (2018) 97–118.

sikerrel járt. Az ismert esetek többségében a kedvezményezettek a pápai kúria vagy valamelyik bíborosi família tagjai voltak – tehát a beneficiumok leginkább hivatali jövedelemnek, máskor pedig a hivatali karriert előkészítő egyetemi tanulmányok anyagi bázisának tekinthetők –, ám olyan hazai klerikus is akadt közöttük, akit a pápa állítólagos szegénysége miatt vett pártfogásába.¹⁰ Nem kétséges, hogy a fentieknél valamivel többen köszönhatték javadalmaikat közvetlenül a Szentszéknek. Közéjük tartozott III. Ince pápa unokaöccse, Stefano de Normandis dei Conti, a Santa Maria in Trastevere bíborosa, aki Angliából és Franciaországból származó jövedelmei mellett magyarországi javadalommal is rendelkezett.¹¹ Lehetséges, hogy egy másik kardinális, az angol Toledói János 1249-ben egy zágrábi javadalmat mondhatott magáénak, az erről hírt adó pápai okirat szövegének kérdéses szerkezete azonban éppúgy vonatkozhat a bíborosra, mint védencére, a Spalato érsekévé frissen kinevezett Rogerius mesterre.¹²

Nagyon valószínű, hogy azok az egyháziak, akik egykor Egyed pápai káplán¹³ és Pecorari Jakab legátus kíséretében léptek magyar földre (Campaniai Bertalan váci ka-

¹⁰ Az utóbbira példa István békési főesperes esete. 1230. január 27. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I–II. Ed. Augustinus Theiner. Romae, 1859–1860. (= VMHH) I. 91–92. Istvánt a váradi püspök fosztotta meg javadalmától, mivel a kanonok kezéhez embervér tapadt. Miután a szóban forgó püspököt az 1218-ban elhunyt Tusculumi Miklós bíboros, III. Honorius *penitenciáriusa* kérte elsőként döntése megváltoztatására, így a gyilkosságra is valamikor 1219 előtt kerülhetett sor. Mindezek fényében nem valószínű, hogy az egykori békési főesperes azonos lenne a Váradi Jegyzőkönyv egy 1222. évi esetében feltűnő István főesperessel, Sándor püspök jószágigazgatójával (*oeconomus*). Lásd *Regestrum Varadinense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum, descripta effigie editionis a. 1550 illustratum*. Ed. Joannes Karácsonyi–Samuel Borovszky. Bp., 1903. 282. Nr. 340. (237.) Vö. Bunyitay Vince: *A Váradi Püspökség története alapításától a jelenkorig*. I–III. Nagyvárad, 1883–1884. II. 61.

¹¹ A prokurátorok útján kormányzott bíborosi beneficium védelmével a pannonhalmi apátot bízta meg IV. Ince pápa. 1243. július 10. *Les registres d'Innocent IV*. I–IV. Ed. Élie Berger. Paris, 1884–1911. (= Reg. Inn. IV.) I. 3. Nr. 7.; Baier: *Päpstliche*, 122.

¹² A dokumentumot a 18. századi vatikáni másolat után közlő Augustin Theiner kiadásában egyértelműen az áll, hogy a stallumot a bíboros birtokolta. *Monumenta vetera Slavorum meridionalium historiam illustrantia*. I–II. Ed. Augustinus Theiner. Romae, 1863–1875. 78. Nr. 99. Vö. Szovák Kornél: *A váradi írásbeliség hagyománya*. In: *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*. Szerk. Zsoldos Attila. Nagyvárad, 2014. (Tanulmányok Biharország történetéről 1) 136. 27. jegyz. IV. Ince kérdéses regisztrumkönyvének eredeti példányát Párizsban őrzik, ám itt a vonatkozó szerkezet erős rövidítése az olvasó tetszésére bízva a kérdés eldöntését. Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Lat. 4039. f. 42^r. Vö. Reg. Inn. IV. II. 70. Nr. 4482.

¹³ Egyed magyarországi küldetésének egyházi jogi hátteréhez lásd Gábor Barabás: *Papal Chaplain and Subdeacon Egidius. Judge Delegate and Legate in Hungary at the Same Time? Istraživanja, Journal of Historical Researches* 28 (2017) 69–85. A szerző Agostino Paravicini Bagliani-ra hivatkozva elutasítja azt a lehetőséget, hogy a Magyarországon megfordult Egyed pápai *subdiaconus* annak a Pandulfnak a fivére lett volna, akit annak idején III. Ince pápa küldött Földnélküli János angol király udvarába, ahol elnyerte Norwich püspökségét is. Agostino Paravicini Bagliani: *Cardinali di curia e „familiae” cardinalizie dal 1227 al 1254*. I–II. Padova, 1972. II. 523–524. A 13. század első felének bíborosi familiárisairól hiánypótló adattárat készítő olasz történész valóban nem említi ezt a lehetőséget, jóllehet minden oka meglett volna rá. IX. Gergely idején ugyanis csupán két Egyed nevű pápai káplán és *subdiaconus* bukkan fel a pápai regisztrumokban: az egyik 1231-ig biztosan Magyarországon tartózkodott, a másik – a néhai Pandulf testvére – 1234-ben tett adományt a Monte Cassinó-i monostor részére. *Les registres de Gregoire IX*. I–IV. Ed. Lucien Avray. Paris, 1896–1955. I. 988. Nr. 1806. E második Egyedről más forrásból annyit tudhatunk még, hogy a pápa 1232 októberében az apuliai Gaetába küldte, hogy a város lakóit összebékítse II. Frigyes császárral. *Ryccardi de Sancto Germano notarii chronica*. Ed. Georgius Heinrichus Pertz. Hannoverae, 1864. (*Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum in*

nonok,¹⁴ Cognoscens esztergomi kanonok,¹⁵ Rogerius váradi főesperes) ugyancsak pápai közvetítéssel nyerték el javadalmaikat. Ha valóban így volt, akkor kinevezésüket kétségtelenül a legátusnak köszönhatték. Meglehetősen ritkán tanúskodnak forrásaink arról, hogy a legátusok a megbízatásuk helyszínén javadalmakat adományoztak kíséretük tagjainak. Annyi azonban bizonyos, hogy IV. Ince egyházfőisége előtt jobbra olyan esetek fordultak elő, amikor az adományos csupán a legáció időtartamáig élvezhette a beneficiumot,¹⁶ ami ugyancsak arra utal, hogy a javadalom az idegenben felmerülő költségek fedezését szolgálta. A tatárjárást Magyarországon átvészelő Rogerius esetében azonban aligha erről van szó.¹⁷

A províziós mandátumoknak tehát minden bizonnyal csak egy része található meg a Vatikáni Levéltárban őrzött iratgyűjteményekben, az európai országokban tapasztalható arányokról azonban talán mégis képet alkothatunk segítségükkel. A regisztrumok ugyanis nem voltak kitéve azoknak az országról országra változó – Magyarországon különösen sanyarú – körülményeknek, amelyek a helyi források fennmaradását megnehezítették. A leveleskönyvek arról tanúskodnak, hogy a Magyar Királyság javadalmai nem igazán keltették fel a kúria érdeklődését, s néhány korai és sikertelen kivételtől eltekintve csak IV. Ince és IV. Orbán (1261–1264) pápák éltek a provízió lehetőségével.¹⁸ Amikor IV. Béla 1259-ben a külföldieknek juttatott magyarországi javadalmak miatt panaszt tett IV. Sándornál (1254–1261), maga a Szentatya is azzal nyugtatta, hogy „a földkerekségen alig van ország, amelynek ilyen panaszra kisebb oka volna, mint a tiédnek.”¹⁹

A forrásadottságok tehát szűkösek, ám ha a kedvezményezettek szűk körét alaposabban szemügyre vesszük, eddig rejtve maradt összefüggésekre figyelhetünk fel. A vizsgálatot egy eddig figyelmen kívül hagyott, kiadatlan pápai provízióval kell kezdenünk.

usum scholarum separatim editi 53) 119. A fenti adatokból következően tehát semmi sem szól a két külföldi megbízatásokban jártas Egyed pápai káplán és *subdiaconus* azonossága ellen: a Magyar Királyságban évekig időző szentszéki küldött minden valószínűség szerint a norwichi püspök testvére volt.

¹⁴ Ő 1252-ben bukkan fel váci kanonokként. Lásd A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. I–XII. Szerk. Erdélyi László – Sörös Pongrác. Bp., 1902–1916. II. 288–289. Nr. 17.

¹⁵ Cognoscens hazai működéséről csak a legátus magyarországi tartózkodása idejéből van adatunk – lásd Kollányi Ferenc: *Esztergomi kanonokok*. Esztergom, 1900. 9. –, így valószínűnek tarthatjuk, hogy vele érkezett és vele együtt hagyta el a Kárpát-medencét 1234 tavaszán.

¹⁶ Baier: *Päpstliche*, 51–52.

¹⁷ IV. Ince 1243 novemberében engedélyezte Rogerius mesternek, hogy lemondjon a tatárok által megtépzott váradi beneficiumáról és soproni főesperesként a győri káptalanba üljön át. Lásd VMHH I. 188–189. Pályájához lásd Almási Tibor: Megjegyzések Rogerius magyarországi méltóságviseléséhez. *Acta Historica* 86 (1988) 9–14.

¹⁸ Uo. 29.

¹⁹ Fraknói Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római szent-székkal*. I–III. Bp., 1901–1903. I. 75.; Balics Lajos: *A Római Katolikus Egyház története Magyarországon*. I–II. Bp., 1888. II. 348.; VMHH I. 241. IV. Sándor, aki gyakran bírálta a pápai javadalom adományozását IV. Ince idején kontrollját veszítő rendszerét, valóban megkísérelte oldani azokat a feszültségeket, amelyeket a províziók a helyi egyházak körében előidézték. Ez volt a célja az *Execrabilis* című konstitúciónak (1255. április 5.), amely a javadalmak várományosainak listáját minden káptalanban négy főre csökkentette – igaz, csak egyszeri alkalommal –, illetve a *Discrimen preteriti temporis* kezdetű határozatnak, amely megszüntette a nagyobb beneficiumokra vonatkozó várólistákat. Lásd Geoffrey Barraclough: The Constitution 'Execrabilis' of Alexander IV. *The English Historical Review* 49 (1934) 193–218.

Bár a dokumentum szerepel IV. Ince regisztrumkönyvében, Augustin Theiner nem vette fel híres kétkötetes kiadványába, s Potthast gyűjteményében sem találjuk nyomát. Az 1247. október 23-án kelt oklevélben IV. Ince Guglielmo Fieschi bíboros adományát erősítette meg, amelyet a kardinális János páрмаi *scholaris* részére tett kilenc nappal korábban.²⁰ Az adomány tárgyai egy esztergomi *prebenda* és az egyházmegyéhez tartozó egyéb beneficiumok voltak, amelyek korábban a javadalmas nagybátyja, Albert pápai jegyző birtokában voltak, egészen addig, amíg Albert – a barsi főesperesség kivételével – le nem mondott róluk unokaöccse javára. A bíboros János nevében Pármai Gellért mester pápai káplánt iktatta be a javadalmakba – vélhetően azért, mert a diákoskodó János nem volt jelen az adomány helyszínén, Lyonban.

Érdemes elidőzni a dokumentumban feltűnő személyeknél. Az adományt tevő bíboros maga is *nepos* volt, mégpedig magának IV. Ince pápának, azaz Sinibaldo Fieschinek az unokaöccse.²¹ A liguriai Lavagna grófjai már az ezredforduló óta a genovai Fieschi családból kerültek ki, ám a család egyházi karrierje csak IV. Ince nagybátyja, Obizzo páрмаi püspökségével bontakozott ki. Itt, Pármában töltötte ifjúságát a majdani pápa is, akit bolognai egyetemi tanulmányai befejezésekor nagybátyja kanonoki stallummal jutalmazott meg.²² Obizzo püspök udvarához tartozott egy Albertus de Ungaria nevű orvos is, aki bizonyára nem volt ismeretlen az ifjú Sinibaldo számára sem. Tudható azonban, hogy a püspök *medicusa* nem Magyarországról, hanem a Párma szomszédságában fekvő Colornóból származott, így a nevében szereplő jelző talán nem utal többre, mint viselője huzamosabb Kárpát-medencei tartózkodásra.²³ A 18. századi páрмаi történész, Ireneo Affò ennek az Albertus de Ungariának a családjával hozta összefüggésbe IV. Ince pápa Albert nevű jegyzőjét – oklevelünk barsi főesperesét –, mégpedig két okból. Az első: mindketten a Fieschik familiárisai közé tartoztak, az idősebb Albert a páрмаi püspök, az ifjabb a pápa embere volt. A második: a pápai jegyző testvérét, akivel 1257-ben közös anyagi áldozatot hoztak a páрмаi Szent Borbála-kápolna felépítése érdekében, Magyarországi Gellértként (*Gerardus dictus de Ungaria*) emlegették, s Affò feltételezése szerint a jelző ragadványnév volt, amelyet az idősebb Albert szerzett utódainak.²⁴ Látni fogjuk azonban, hogy Gerardus nem csak ősei révén kötődhetett a Magyar Királysághoz, miként azt is, hogy személye aligha azonos a forrásunkban feltűnő Pármai Gellértével. Mielőtt azonban e két Gellért pályáját és magyarországi kapcsolatait megvizsgálunk, lássuk, ki is volt Pármai Albert pápai jegyző, a provízióban felbukkanó barsi főesperes.

²⁰ 1247. október 23. Reg. Inn. IV. I. 507. Nr. 3374. Az utóbbi regeszta hibás volta miatt a dokumentum, amelynek szövegét jelen írás függelékében közlöm, elkerülte a kutatás figyelmét.

²¹ Andreas Kiesewetter: Fieschi, Guglielmo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*. I–. Roma, 1960–. (= DBI) XLVII. 480–482.

²² Marino Firpo: *La Famiglia Fieschi dei Conti di Lavagna. Strutture familiari a Genova e nel contado fra XII e XIII secolo*. Genova, 2006. 113–114.

²³ Ireneo Affò: *Memorie degli scrittori e letterati Parmigiani*. I–V. Parma, 1789–1797. I. 160.

²⁴ Uo. 161.

Az 1234 óta bizonyosan Sinibaldo Fieschi bíboros szolgálatában álló Albert mester patrónusa pápává választása után nem maradt meg egyszerű kúriai alkalmazottnak. IV. Ince elsősorban diplomataként számított régi bizalmasára, s a kor legkényesebb politikai konfliktusának megoldását bízta rá. A kiközösített, s a császári és szicíliai királyi méltóságról letett II. Frigyes 1250. évi halála után két évvel Albert utazott Angliába, hogy rávegye III. Henrik angol király nagybátyját, Cornwalli Richárdot: vegye birtokba Szi- cíliát a pápa hűbéreseként Frigyes örökösével szemben. A borítékolható elutasítás után Albert következő úti célja Franciaország volt, ahol IX. Lajos király öccsét, Károlyt, Anjou és Provence grófját próbálta meggyőzni, ám a küldetést ezúttal sem koronázta siker. 1254 nyarán Gascogne-ban találkozott III. Henrikkel, aki immár hajlandónak mutatkozott, hogy fiát, a kilencéves Edmundot Szi- cília trónjára ültesse. Miután ez a terv is füst- be ment, 1262-ben ugyancsak Albert kereste fel a francia udvart, hogy Lajos királynak vagy egyik fiának felajánlja a szicíliai trónt. A francia uralkodó megint visszautasította az ajánlatot, ám attól nem zárkózott el, hogy a pápai jegyző ismét öccsénél, Károlynál próbálkozzon – ezúttal sikerrel.²⁵

Nincs semmi csodálkoznivaló azon, hogy IV. Ince és IV. Orbán éppen Albertet bízták meg a franciaországi tárgyalásokkal: a pápai jegyző a párizsi Notre Dame kanonokja volt, s 1250-ben nem sokon múltott, hogy a káptalan párizsi püspökké válassza.²⁶ Érde- mes tehát megfontolni azt a lehetőséget is, hogy ő volt annak a levélnek a címzettje, amelyet egy magyarországi egyháznagy (*episcopus Hungariae*) küldött Párizsba (*ut hoc sciatur Parisius*) a tatárjárás előestéjén egy párizsi tanultságú főesperesének (*cuidam archidiacono meo, qui erat scholaris Parisius*).²⁷ A magyarországi főesperességet viselő személy

²⁵ Albert életrajzára lásd Gerd Friedrich Nüske: Untersuchungen über das Personal der päpstlichen Kanzlei 1254–1304. I. *Archiv für Diplomatik* 20 (1974) 84–86. Az általa vezetett első franciaországi és angliai diplo- máciai küldetésre további életrajzi adatokkal lásd Pascal Montaubin: Royaume de Sicile, Capétiens et Plan- tagenets: la mission et légation d'Alberto da Parma en 1252–1255. In: *Legati e delegati papali. Profili, ambiti d'azione e tipologie di intervento nei secoli XII–XIII*. Ed. Maria Pia Alberzoni – Claudia Zey. Milano, 2012. 159–193. Albert nem tévesztendő össze a század második felében működő azonos nevű pápai scriptorral, aki szintén jelentős karriert tudhatott magáénak. Lásd Stephan Reinke: *Kurie – Kammer – Kollektoren. Die Magister Albertus de Parma und Sinitius als päpstliche Kuriale und Nuntien im 13. Jahrhundert*. Wien–Köln–Weimar, 2012. 10–11.

²⁶ *Cartulaire de l'église de Notre-Dame de Paris*. I–IV. Ed. Hercule Géraud – Jules Marion – Augustin Deloye. Paris, 1850. II. 391. Ugyancsak a párizsi források segítségével állapítható meg Albert halálának *terminus ante quemje* (1271). Lásd uo. IV. 181., 193. 1264 tavaszán a Provence-ban tárgyaló Alberttől Simon de Brie bíbo- ros vette át a követi feladatokat, IV. Orbán pápának azonban még az év őszén is parancsba kellett adnia, hogy Albert visszatérjen a kúriába. Ez a pápai jegyzőről szóló utolsó híradás. *Thesaurus novus anecdotorum*. I–V. Ed. Edmond Martène – Ursinus Durand. Lutetiae Parisiorum, 1717. II. 89.; Edith Pásztor: Lettere di Urbano IV. „super negotio Regni Siciliae.” In: uő: *Onus apostolicae sedis. Curia romana e cardinalato nei secoli XI–XV*. Roma, 1999. 240. 1264-ben már nem Albert, hanem a pápai udvarban IV. Béla követeként felbukkanó Demeter viselte a barsi főesperességet. Kollányi: *Esztergomi kanonokok*, 15.; VMHH. I. 244.

²⁷ Fest Sándor: Egy magyar püspök levele volt párizsi iskolatársához a tatárokról. *Levéltári Közlemények* 12 (1934) 223–225. A levél két változatban maradt fenn. A Matthew of Paris által megőrzött – régóta ismert – verzió címzettje egyértelműen Párizs püspöke (Auvergne-i Vilmos). Lásd *Tatárjárás*. Szerk. Nagy Balázs. Bp., 2003. 163., 201. A második változatot Fest Sándor közölte a waverley-i apátság évkönyve alapján, ám itt a címzés több fejtörést okoz. Egyéb információ híján talán kézenfekvő volt arra gondolni, hogy a levél a magyarországi főpap iskolatársához szólt, ám a grammatika ezt az értelmezést nem teszi lehetővé: ehhez

bizonyára Párizs lakója volt, így „Magyarország püspöke” – minden bizonnyal Mátyás esztergomi érsek – bizonyos lehetett abban, hogy tanulmányai egykori helyszínén híre megy a tatárveszedelemnek. Ha így volt, akkor természetesen azt kellene feltételeznünk, hogy a barsi főesperességet és a párizsi kanonokságot Albert már IX. Gergely pápa idején viselte, akkor tehát, amikor pártfogója, Sinibaldo Fieschi még csak bíboros volt. Akárhogy is, a pápai jegyző szoros magyar kapcsolatait nemcsak a barsi főesperesség bizonyítja félreérthetetlenül, hanem az a tény is, hogy Albert 1253 januárjában az új magyar bíboros, Bánca István káplánjaként tűnik fel.²⁸

Lássuk az 1247. évi provízió másik szereplőjét, az esztergomi javadalmakat az ifjú Pármai János nevében elfoglaló Pármai Gellért pápai káplánt. Ő korántsem ismeretlen a hazai irodalomban, hiszen több magyar vonatkozású pápai oklevélben említik esztergomi kanonikként és Albert pápai jegyző *consobrinus*aként (unokatestvéréként).²⁹ Esztergomi stalluma mellé IV. Ince újabb magyarországi javadalmakkal akarta kitüntetni 1253-ban és 1254-ben,³⁰ s a pápai provízió talán el is érte célját, ha azokról a jövedelmekről volt szó, amelyeket a magyar bíboros káplánja, Róbert, és unokaöccse, Orbász örökölt meg Gellértől egy évtizeddel később. Az esztergomi érseknek címzett 1254. évi provízió *arengájából* kiderül, hogy Gellért a római egyház szolgálatában veszélyeknek tette ki magát,³¹ ami alighanem arra utal, hogy a pápa elsősorban követként számított rá, akárcsak rokonára, Albert pápai jegyzőre. Gellért esztergomi és más kanonoki jövedelmei épp azt a célt szolgálhatták, hogy a diplomáciai célú utazások költségeit haszonnal fedezni tudja. Mindez magyarázatul szolgálna IV. Sándor pápa 1255. évi döntésére, amellyel felmentette Gellértet a rezidenciakényszer alól ott, ahol a javadalomhoz nem tartozott lelkipásztori kötelezettség.³² 1257 májusában Angliában találjuk,

ugyanis a *scholaris Parisius*nak és a fölérendelt mondatrészben szereplő *meo* jelzőnek azonos alakban kellene állnia – ráadásul szerencsésebb lenne, ha a jelző és a jelzett szerkezet egy mondatrészben szerepelne. Egyértelmű tehát, hogy az amúgy is egymás mellett álló, azonos alakú *archidiacono* és a *meo* szavak tartoznak össze. A címzett párizsi diákságának felelőse a mondat elején szereplő *ut hoc sciatur Parisius* mondatrészszel áll párhuzamban.

²⁸ 1253. január 22. „dilectum filium magistrum Gerardum canonicum Strigoniensem, consobrinum dilecti filii magistri Alberti notarii nostri et venerabilis fratris nostri [...] episcopi Prenestini capellani.” VMHH I. 216. A szakirodalomban elterjedt az a téves nézet, hogy a magyar kardinális káplánja nem Albert, hanem unokatestvére, Gellért volt. Lásd pl. Kiss: *Dél-Magyarországtól Itáliáig*, 75. A IV. Ince regisztrumában olvasható dokumentum és a fent idézett Theiner-féle kiadás azonban nem hagy kétséget afelől, hogy a szóban forgó káplán Pármai Albert volt. Archivio Secreto Vaticano, Registra Vaticana 22. 294^v.

²⁹ 1246-ban a pápai jegyzőt *fratrueliseként* emlegetik. Lásd *Das Brief- und Memorialbuch des Albert Behaim*. Hrsg. Thomas Frenz – Peter Herde. München, 2000. (Monumenta Germaniae Historica. Briefe des späteren Mittelalters 1) 411.

³⁰ 1253. január 22. VMHH I. 216., 1254. ápr. 24. VMHH I. 228.

³¹ 1254. április 24. „Etsi libenter cunctis petentibus gratiam impendamus, illis tamen favorabiliter exhibere nos convenit, qui ad obsequia ecclesie Romane non vitando aliqua pericula se exponunt. Cum igitur dilectus filius magister Gerardus de Parma, canonicus Strigoniensis, noster et tuus ac ecclesie tue devotus, in magnis et arduis eiusdem ecclesie Romane negociis se nobis obsequiosum et devotum exhibuerit et fidelem...” VMHH I. 228.

³² 1255. február 9. *Les Registres d'Alexandre IV*. I–III. Ed. Charles Bourel de La Roncière – Joseph de Loye – Auguste Coulon. Paris, 1895–1959. (= Reg. Alex. IV.) I. 48. Nr. 184. Néhány nappal később a pápa a liège-i egyházmegyében próbált meg beneficiumot találni a kúriát régóta szolgáló Gellértnek. Lásd uo. I. 48–49. Nr. 185.

legalábbis a Szentatya azzal bízta meg angliai követét, hogy a pápai káplánnak a szigetország pápai tizedeiből fizesse meg azt a kétszáz tours-i livre-t, amit Gellért egykor IV. Incének adott kölcsön *pro negotio regni Siciliae*.³³ Mindez aligha utalhat másra, mint arra, hogy Gellértnek egykor saját zsebéből kellett gondoskodni egy olyan utazás költségeiről, amelyre IV. Ince képviselőként vállalkozott, s a megbízás éppen a szicíliai trón betöltésének a Szentszék számára egyre égetőbb ügyével (*negotium regni Siciliae*) állt összefüggésben. A korai magyarországi pápai províziók között egyébiránt három olyat is találunk – Giovanni Capuccio, Sixtus mester és Egyed győri klerikus esetében –, ahol a kúria és a magyar udvar közötti követi feladatok ellátása is szerepel a javadalomado-mányozás indokaként.³⁴

Gellért földi pályafutása 1264 tavaszán ért véget. Április 7-én IV. Sándor pápa utasította a magyar bíborost, hogy a páрмаi egyházmegyében található Szent Eulália-temp-lom *archipresbyteri* javadalmába iktassa be Gellért unokaöccsét, a később komoly kúriai karriert befutó és végül bíborossá kreált Gerardo Bianchit (†1302).³⁵ A *beneficium* ko-rábban Gellérté volt, ám most rokona (*consanguineus*), Albert pápai jegyző előadása sze-rint kész volt róla lemondani. Ekkor már utolsó napjait élhette, mivel néhány nappal később, az immár néhaiként említett Gellért javadalmait Báncsa István bíboros környe-zete tagjainak kezén találjuk. Az esztergomi kanonoki stallumot és a pozsonypüspöki egyházból származó jövedelmeit a bíboros káplánja, Róbert valkói főesperes,³⁶ míg a barsi Keresztúr (*Ecclesia Sancte Crucis in Susol*)³⁷ és az esztergomi városárkon belüli Mária Magdolna-plébániát³⁸ a bíboros unokaöccse, Orbász pozsegi prépost³⁹ foglalta el – a Szentszék legalábbis nekik tartotta fenn a *beneficium*okat.⁴⁰

³³ 1257. május 28. Reg. Alex. IV. II. 598. Nr. 1935.

³⁴ 1225. szeptember 4. VMHH I. 62., 1264. július 15. I. 274., 1264. augusztus 23. I. 277–278.

³⁵ 1264. április 7. *Les registres d'Urbain IV (1261–1264)*. I–V. Ed. Jean Giraud. Paris, 1900–1958. (= Reg. Urb. IV.) III. 425. Nr. 2519. A dokumentum teljes szövegét lásd Kiss: *Dél-Magyarországtól Itáliáig*, 76. 339. jegyz.

³⁶ 1264. április 12. VMHH I. 267.

³⁷ Az azonosításhoz lásd Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I–IV. Bp., 1966–1998. (= ÁMTF) I. 451–452.

³⁸ Az az állítás, hogy a plébánia nem látott el pasztorációs feladatot (*curam animarum non habentem*), aligha felelt meg a valóságnak. Lásd ÁMTF II. 268.

³⁹ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I–XII. Szerk. Fejér György. Buda, 1829–1866. (= CD) IV. 3. 232–234.

⁴⁰ Pármai Gellért pályafutását a szakirodalom következetesen unokaöccse, a későbbi bíboros Gerardo Bianchi karrierje korai szakaszának tekinti, még az előbbi 1264. évi halálhíre ellenére is. A makacs tévedés forrása Peter Herde, Gerardo formulagyűjteményének kiadója volt, aki szinte az összes 13. századi regisztrumban előforduló és Magyarországhoz kötődő Gellértet azonos személynek vélte. Javadalmainak elvesztését az-zal a feltevéssel magyarázta, hogy IV. Orbán nem sokkal korábban diplomáciai útra küldhette Gellértünket, s a követ halálhíréről szóló hamis szóbeszéd hatására elajándékozta annak *beneficium*ait. Lásd Peter Herde: *Ein Formelbuch Gerhards von Parma mit Urkunden des Auditor litterarum contradictarum aus dem Jah-re 1277*. *Archiv für Diplomatik* 13 (1967) 238–239. Herdét követi Agostino Paravicini Bagliani is. Vö. Paravi-cini Bagliani: *Cardinali*, I. 354. Különös módon a Gerardo Bianchi pályájának doktori disszertációt szentelő Pietro Silanos sem szakít az azonosság tézisével, noha bizonyítja, hogy Gerardo Bianchi 1264 tavaszán a kúriában tartózkodott, így a pápa pontosan tudhatta, hogy életben van. Úgy véli, hogy IV. Orbán el akarta venni a kegyeire bizonyára méltatlanná vált Gerardo magyarországi javadalmait, ám a kérdésre, hogy mi-ért kellett mindehhez halálhírét kelteni, nem kapunk választ (Pietro Silanos: *Gerardo Bianchi da Parma. La*

Pármai Albert pápai jegyző egy másik rokonát is Magyarországon találjuk. 1251. február 18-án kelt ajánlóleveleiben IV. Ince pápa I. Jakab aragóniai király és felesége, a magyar Jolánta királyné figyelmébe ajánlotta Albert testvérét, a magyarországinak mondott Gellért mestert (*magistrum Girardum dictum de Ungaria... fratrem dilecti filii magistri Alberti notarii nostri*).⁴¹ Ez a Gellért azonban, aki személyesen kereste fel az aragón királyi párt, nem egyházi emberként, hanem pármai polgárként és orvosként (*phiscum, civem Parmensem*) tűnik fel a két oklevélben, azonosságát az esztergomi kanonokkal így kizárhatjuk. Az ajánlólevél szerint a pármai orvos előbb Kálmán halicsi király, majd II. András és IV. Béla szolgálatában állt. Hogy miért hagyta el korábbi gazdáját, nem tudni, annyi azonban bizonyos, hogy 1254-ben – vélhetően fivére megbízásából – III. Henrik angol királynál járt Gascogne-ban,⁴² s 1257-ben Alberttel együtt Pármában tartózkodott. Kérdéses, hogy azonos-e azzal a Gellért nevű latin orvossal, akit IV. (Kun) László részesített birtokadományban (1274), s aki korábban már IV. Bélát és V. Istvánt is szolgált.⁴³ Az a tény azonban, hogy a Magyarországon letelepedő orvos unokája 1293-ban már férjnél volt, legalábbis arra utal, hogy az 1271 előtt elhunyt Albert pápai jegyzővel és testvérével azonos generációba tartozott – így aztán nem könnyű ellenállni a gondo-

biografia di un cardinale duecentesco. Parma, 2007–2008. [Diss.] 104–105. A disszertáció 2010-ben jelent meg azonos címmel.) Helytálló Kiss Gergely megfigyelése, miszerint az esztergomi kanonok és a későbbi bíboros nem lehettek azonos személyek, az az állítása azonban már nehezen érthető, hogy az 1264-ben elhunyt Gellért mester Bánca István 1270-ben kelt végrendeletének kedvezményezettjei között szerepelt volna (Kiss: *Dél-Magyarországtól Itáliáig*, 77.). Kiss egyébiránt két másik Gellért nevű egyházzfival is azonosíthatónak véli Pármai Gellértet. Egyikük selmecbányai (Kissnél: nagybányai) plébánosként valóban az esztergomi káptalan tagja volt, s 1240-ben Rómában járt (VMHH I. 174.), így – ha nem is valószínű – nem lehetetlen, hogy ebben az esetben valóban a mi Gellértünkéről van szó. A másik egykorú Gellért mosoni főesperesként a győri székeskáptalan tagja volt, s IV. Ince több ízben is felmentette a javadalomhalmozás tilalma alól: előbb 1244-ben (VMHH I. 189–190.), majd 1252-ben, amikor győri stalluma mellett a számára Nématországban felajánlott javadalom elfogadását is engedélyezte (VMHH I. 213.). Ebben az esetben nem csak azért zárható ki az azonosság, mivel a mosoni főesperesre vonatkozó pápai dokumentumok egy szóval sem említik az esztergomi javadalmat, hanem azért is, mivel e Gellért későbbi pályafutása meglehetősen jól ismert és alaposan dokumentált. Itt nincs elegendő tér, hogy a részletekről szó essék, így elég felhívni a figyelmet a mosoni főesperes 1267-ben kelt alapítványára – szövege Gombos Albin gyűjteményében is olvasható –, amelyből kiderül, hogy az alapító a tatárjárást követően Ausztriába menekült (rokonai ragadványneve után alighanem Erdélyből). Hamarosan a bécsi Stephanskirche plébánosa lett, s elnyert egy passauai kánonoki stallumot és egy pápai kápláni címet is. *Catalogus Fontium Historiae Hungaricae*. I–IV. Ed. Albinus Franciscus Gombos. Bp., 1937–1938. (= CFH) II. 1029.; Viktor Flieder: *Stephansdom und Wiener Bistumsgründung. Eine diözesan- und rechtsgeschichtliche Untersuchung*. Wien, 1968. 61. A selmecbányai plébánost és a mosoni főesperest Hajnal István is azonosíthatónak vélte Pármai Gellérttel, s lehetségesnek tartotta, hogy IV. Béla néhány kiadványának pápai hatást tükröző írásképe az ő kancelláriai működésének tulajdonítható. Hajnal István: IV. Béla kancelláriájáról. *Turul* 32 (1914) 12–13.

⁴¹ *Butllari de Catalunya: documents pontificis originals conservats als arxius de Catalunya (1198–1417)*. I–IV. Ed. Tilmann Schmidt – Roser Sabanés i Fernández. Barcelona, 2016. I. 386–388. Nr. 317–318. (Az eredeti dokumentumok fényképmásolatát lásd Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest [= MNL OL], Diplomatikai Fényképgyűjtemény [= DF] 285389., 285390. Az oklevelek szövege jelen írás függelékében is olvasható.)

⁴² Montaubin: *Royaume de Sicile*, 190.

⁴³ Wertner Mór: Középkori magyar orvosok és gyógyszerészek. *Századok* 27 (1893) 602–603.

latnak, hogy a két Gellért nevű királyi orvos valójában egyazon személy volt, akit a pályáján IV. Béla idején beállt törés után V. István visszafogadott szolgálatába.

Akárhogy is volt, annyi bizonyos, hogy IV. Ince bizalmas munkatársa, Pármai Albert pápai jegyző, ennek testvére, az orvosi végzettségű Gellért, és unokatestvérük, Gellért esztergomi kanonok, valamint unokaöccsük, János *scholaris*, kapcsolatban álltak Magyarországgal. A névsort még egy Fieschi familiárral egészíthetjük ki, mégpedig Bonaventurával, aki egy másik pápai *nepos*, Ottobono Fieschi bíboros – a későbbi V. Adorján pápa – orvosa volt, s 1253-ban a vasvári prépostságot nyerte el.⁴⁴ A Fieschi familiárisok egyértelműen a kúria emberei voltak, ám Albert jegyző rokonsága nem volt teljesen idegen a Magyar Királyságban, hiszen láthattuk, hogy a család történetében *Gerardus de Ungaria* révén is felbukkan a magyar szál. Bármennyire is valószínű azonban, hogy a családnak köze van a kutatás által vélelmezett *Albertus de Ungariához*, a páрмаi püspök orvosához, a sejtés sajnos nem támasztható alá egyértelmű forrásadattal.

Érdemes felfigyelni arra a körülményre is, hogy Albert jegyző Báncsa nembeli István bíboros káplánja volt, s mint láttuk, Pármai Gellért magyarországi javadalmait a bíboros unokaöccsei örökölték meg. Kézenfekvőnek tűnik, hogy IV. Ince páрмаi familiárisai éppen a korábban esztergomi érseki hivatal viselő Istvánnak köszönhették esztergomi stallumaikat. A szoros kötelék talán még a bíboros ködbe vesző ifjúságában létesült, azelőtt, hogy István – váci püspökként – 1241-ben Rómában járt, hogy IV. Béla megbízásából a kúria segítségét kérje a tatárok ellen. Láthattuk, hogy Albert mester olyan szoros kapcsolatban állt a párizsi Notre-Dame-mal, hogy az iskolájáról híres egyház kanonokjainak egy része 1250-ben éppen őt választotta püspökké. Valószínűnek tarthatjuk, hogy Pármai Albert egykor Párizs diákja volt, s lehetséges, hogy itt kötött barátságot Báncsa Istvánnal – mindez azonban aligha több hipotézisnél, hiszen el kell ismernünk, hogy Báncsa tanulmányairól valójában szinte semmit sem tudunk.⁴⁵ A magyar főpap és a pápaság közti bizalmi viszony mindenesetre 1243 nyarán már bizonyosan fennállt: a frissen megválasztott IV. Ince – egyik első rendelkezéseként – az új esztergomi főpásztort horvátországi és dalmáciai legátusává nevezte ki.⁴⁶ A Pármai Albert és István érsek közti személyes kapocsra utal az a feltűnő körülmény is, hogy az 1247-ig vélhetően Albert, majd Pármai Gellért kezén lévő pozsonypüspöki és barsszentkereszti egyházak az esztergomi érsekek saját birtokai voltak, s az utóbbi *oppidum hospes* közösségének épp Báncsa István adott kiváltságokat.⁴⁷

⁴⁴ 1253. december 10. VMHH I. 224–225. A javadalom elfoglalása körül támadt szentszéki perre és a prépostság jövedelmére lásd Irmtraut Lindeck-Pozza: Zur Geschichte des Kapitels von Eisenburg. *Burgenländische Heimatblätter* 34 (1972) 72–79.

⁴⁵ Annyit mindenesetre igen, hogy *magisteri* címet viselt (1238). Lásd *Árpádkori új okmánytár – Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. I–XII. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. Pest-Bp., 1860–1874. (= ÁÚO) II. 90.

⁴⁶ Báncsa nembeli István pályafutásának fordulópontjairól lásd Almási Tibor – Koszta László: Báncsa István bíboros (1205 k.–1270). Életrajzi vázlat. *Acta Historica* (1991) (Különszám a III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus tiszteletére) 9–17.

⁴⁷ ÁMTF I. 451–452. Bizonyára nem véletlen, hogy a bíboros családja, a saskői uradalmat megszerző Báncsa nemzetség éppen ezen a vidéken vált birtokossá: Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. I–III. Bp., 1900–1901. I. 198.

Nehéz ezek után elzárkózni attól a gondolattól, hogy Albert mesternek is volt némi szerepe abban, hogy IV. Ince 1251–1252 fordulóján maga mellé emelte és a palestinai egyház püspök-bíborosává kreálta István esztergomi érseket. Ismeretes, hogy semmilyen kézzelfogható bizonyíték sem áll rendelkezésünkre arra nézve, valójában milyen megfontolás állt a pápa döntése mögött. A legkézenfekvőbbnek tűnő feltevés az egyetemes egyház vélt politikai célkitűzéseivel magyarázza a választást: eszerint a mongolok elleni védekezés napirenden tartása húzódnak meg Báncsa kinevezésének hátterében.⁴⁸ Azoknak a jól ismert leveleknek a tükrében azonban, amelyeket IV. Béla a Szentszékhez intézett, kétségtelenül üres szólamnak tűnhet a mongolok elleni keresztes hadjáratra vonatkozó pápai ígéret, s kétségtelen tény, hogy a tatárkérdés soha sem játszott olyan kitüntetett szerepet a pápák politikájában, mint a Szentföld visszahódítása.⁴⁹ Egy efféle fellépésnek aligha lett volna komoly realitása: a pápaság konfliktusa a Staufokkal II. Frigyes halála (1250) után sem enyhült, IV. Ince legfőbb szövetségese, a mongolok barátságát kereső IX. Lajos francia király pedig 1254 tavaszáig a Szentföldön tartózkodott.

Egy eddig figyelmen kívül hagyott körülmény azonban némileg árnyalja a IV. Ince hozzáállásáról rajzolt fenti képet. 1253. május 14-én a pápa levelet küldött a Lengyel Királyságba, valamint Cseh- és Morvaországba, amelyek népét – legátusa, Obizzo mezzanói apát útján – a tatárok elleni keresztes hadjáratra hívta fel.⁵⁰ Ugyanilyen levelet kaptak *Ruscia* érsekei és püspökei – itt nyilvánvalóan IV. Béla szövetségese, a pápa főségét elismerő Danyiil halicsi fejedelem országára kell gondolnunk.⁵¹ Éppen kilenc nappal korábban kelt az a dokumentum, amelyben a Szentatya a magyarországi hierarchiát Báncsa István bíboros legátusi megbízatásáról értesítette.⁵² Bár a magyarországi főpapokhoz szóló üzenetben nincs szó mongolok elleni hadjáratról, nem lenne meglepő, ha a néhány nap különbséggel Kelet-Európába küldött legátusok azonos cél, a tatárok elleni keresztes hadjárat érdekében keltek volna útra. 1253 tavaszán talán úgy tűnhetett, hogy IV. Ince legátusai kézzelfogható segítséget is hoznak majd a

⁴⁸ Almási Tibor és Koszta László felvetették, hogy a magyar egyház tatárjárás utáni konszolidációja állhatott a kinevezés hátterében, ám a lehetőséget el is utasították, mivel ebben az esetben arra már az 1244. évi első bíborosi kreáció idején sor került volna. Almási-Koszta: Báncsa István, 11–12. Ugyancsak negatív válasz született Kiss Gergely tollán arra a kérdésre, hogy a kinevezést „a mongolok által leginkább fenyegetett ország képviselőjének biztosításaként” értelmezhetjük-e, mivel „fel sem merült egy ellenük [ti. a mongolok ellen – B. D.] vezetendő keresztes hadjárat.” Kiss: *Dél-Magyarországtól Itáliáig*, 32–34. Amellett, hogy a „leginkább fenyegetett” jelző ekkoriban aligha csak Magyarországot jellemzi a nyugati keresztény világban – ezt az 1259. évi lengyelországi tatár betörés világosan igazolja –, Kiss érvelése, mint látni fogjuk, más szempontból sem fogadható el, 1253-ban ugyanis megkezdődött a mongolok elleni keresztes hadjárat hirdetése Kelet-Európában – amely persze nem volt egyenértékű a nyugatiak katonai segítségével. Az 1259. évi lengyelországi hadjáratról lásd Peter Jackson: *The Mongols and the West, 1221–1410*. Harlow, 2005. 123–124.

⁴⁹ Szűcs Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Bp., 2002. (Reprint) 113–114.

⁵⁰ *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentium finitimarum historiam illustrantia*. I–IV. Ed. Augustinus Theiner. Romae, 1860–1864. I. 51–52.

⁵¹ Danyiilt Obizzo apát koronázta királlyá 1253 novemberében, majd a következő év tavaszán részt vett a frissen szentté avatott Szaniszló krakkói püspök translációs ünnepén. Lásd Font Márta: *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. Szeged, 2005. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21) 258–259.

⁵² 1253. május 5. VMHH I. 218–219.

tatárveszedelemmel szembenező kelet-európai szövetségnek. Jól tudjuk, hogy nem érkezett jelentős nyugati haderő, ám ez, mint láttuk, korántsem a pápa jóindulatának hiányán múlt. A maga részéről IV. Béla nem adta fel a reményt: az elmúlt években – kétségtelenül a tatárok elleni védekezés jegyében – kelet-európai házassági összeköttetéseket létesítő magyar király most magával a pápával kísérelt meg rokonságba jutni. Legkisebb fiát, az ifjú Béla herceget IV. Ince egyik unokahúgával házassította volna össze – e frigyből azonban, amelynek közvetítésében talán Bánca István is közreműködött, a pápa halála (1254. december 7.) miatt nem lett semmi.⁵³

Lehetséges tehát, hogy Ince olyasféle szerepet szánt a magyar kardinálisnak, mint a párizsi egyetem kancellárjának, Eudes de Châteauroux-nak, akit 1244-ben kreált bíborossá, hogy franciaországi legátusaként a hetedik keresztes hadjárat egyik szervezője legyen.⁵⁴ Ha egyértelműen nem is bizonyítható, hogy Bánca István kinevezésében a mongolkérdés játszott a főszerepet, azt a lehetőséget még kevésbé van okunk elutasítani, hogy IV. Ince választását a szentszéki diplomácia igényei határozták meg. Ha a pápa szeme előtt nem is egy mongolok elleni jövőbeli fellépés lebegett, az a tény, hogy a Magyar Királyság ügyeit illetően nem támaszkodhatott megbízható tanácsadóra, minden bizonnyal egyre súlyosabb gondot jelentett a IV. Béla királlyal intenzív tárgyalásokat folytató IV. Ince számára. Pecorari Jakab, az utolsó bíboros-legátus, aki magyarországi kérdésekben jelentős tapasztalattal bírt, 1244 júniusában hunyt el, épp egy hónappal azután, hogy Ince pápa megnevezte tizenkét új bíborosát.⁵⁵ A Szentatya hét éven keresztül nem kreált új kardinálisokat, így egészen 1251 decemberéig vagy 1252 februárjáig nem került napirendre, hogy a pápai kormányzat legfelsőbb szintjén magyar kérdésekben illetékes egyháznagy is helyet kapjon.⁵⁶ A hiány annál is feltűnőbb lehetett, mivel a keresztény Európa más régióiban IV. Incének nem kellett nélkülöznie a kipróbált munkatársakat. A pápaság és a császárság végzetes szembenállásának porondján, így a Német Királyságban, Lombardiában, Toszkánában, Apuliában és Szicíliában sűrűn megfordultak IV. Ince olasz bíborosai. IX. Lajos francia király környezetében ott találjuk Eudes de Châteauroux-t, a keresztes hadjárat szervezésével megbízott kardinálist. A periférián, így az Ibériai-félszigeten és a Brit-szigeteken a pápa bátran számíthatott Gil Torres és Toledói János tapasztalataira.⁵⁷ 1251 tavaszán hunyt el IV. Ince skandináviai és baltikumi legátusa, Guglielmo di Modena;⁵⁸ az északi és lengyelországi ügyek hamarosan Pietro Capocci hatáskörébe kerültek.⁵⁹ A tatárjárás után magához térő Magyarországon, amelynek királya éppen ekkoriban kezdett el kezdeményezőként fellép-

⁵³ Wertner Mór: *Az Árpádok családi története*. Nagybecskerek, 1892. 494.

⁵⁴ Paravicini Bagliani: *Cardinali*, I. 203–205.

⁵⁵ Almási Tibor: Pecorari Jakab bíboros diplomáciai pályája. In: *Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik születésnapjára*. Szerk. Kulcsár Péter – Mader Béla – Monok István. Szeged, 1989. 69.

⁵⁶ A kinevezés dátumát illető nehézségekre lásd Paravicini Bagliani: *Cardinali*, I. 341., 1. jegyz.; Almási-Kosztai: Bánca István, 12.

⁵⁷ Paravicini Bagliani: *Cardinali*, I. 16., 234.

⁵⁸ Uo.; Luigi Canetti: Guglielmo. DBI LX. 754–757.

⁵⁹ Paravicini Bagliani: *Cardinali*, I. 305.

ni Közép-Európa politikai színpadán, IV. Ince senkire sem számíthatott mint a Szentszék érkeinek legmagasabb szintű védelmezőjére – egészen Báncsa István kinevezéséig.

Kétségtelen tehát, hogy a pápa nem engedhette meg magának, hogy ne legyen magyar ügyekben illetékes kardinális – ám a kérdés ebben az esetben is fennáll: miért éppen Báncsa személyére esett a választása?⁶⁰ Nehéz, csaknem lehetetlen feltárni azokat az informális kapcsolatokat, amelyek egy efféle személyi döntés megszületését előkészítették. A kardinálissá kreált esztergomi érsek és a pápai familiáris Pármai Albert most megismert összeköttetései azonban egy pillanatra bevilágítanak IV. Ince választásának hátterébe.

Az első magyar bíboros nem különbözött kora egyháznagyaitól, s nem maradt tétlen, ha rokonsága egyházi pályafutásának egyengetéséről volt szó. Mindez elsősorban unokaöccsei itáliai tanulmányainak bőkezű támogatásában nyilvánult meg. A 13. század második felében rajzolódnak ki először a magyarországi hierarchiát átszövő családi kapcsolatok, nem utolsósorban egy sokat idézett, ám mélységében talán kevésbé ismert forráscsoportnak köszönhetően. Bologna város tanácsa 1265-ben úgy döntött, hogy minden 20 lírát meghaladó pénzügyletet törzskönyvbe (*liber memorialis*) kell vezetni. Ennek köszönhetjük, hogy magyarországi diákok tucatjairól maradtak fenn híradások, amelyek családi viszonyaikon, könyvvásárlásaikon és -eladásaikon, valamint hitelügyeiken keresztül kirajzolják kapcsolati hálójukat is. Olyan mennyiségű adatról van szó, hogy a diákokra vonatkozó dokumentumokat közlő, 15 kötetben napvilágot látott sorozat mindössze az 1265 és 1270 közötti hat évről szolgáltat részletes híreket.⁶¹ Kevésbé ismert, hogy a forráskiadvány-sorozat két újabb kötettel gazdagodott azóta, hogy az azt kiaknázó Veress Endre adattára 1941-ben megjelent,⁶² így az 1269-ben megszakadt bolognai diákeveket még 1270-ben is figyelemmel kísérhetjük. Az 1260-as évek magyar *scholaris*ai között pedig ott találjuk a hazai főpapok egyházi pályára szánt ifjú rokonait is: Túrje nembeli Fülöp esztergomi érsek *neposait*, Pál veszprémi püspök *doctor legum* fokozatot szerző unokaöccsét, a későbbi pécsi püspököt, és természetesen István bíboros unokaöccseit.⁶³

Tudjuk, hogy Báncsa István azonos nevű *neposa* – yorki kanonok,⁶⁴ majd pozsonyi prépost, később pedig Kalocsa érseke – Bolognában tanult,⁶⁵ ám őt hiába keressük a vá-

⁶⁰ A 13. századi pápák bíborosi kinevezéseinek általános motivációit Anton Fischer tekintette át. Ezek közül (rokonság, kiemelkedő jogi vagy teológiai képzettség, kúriai hivatali tapasztalat, személyes ismeretség) Báncsára egyedül a legutóbbi tűnik jellemzőnek. Lásd Anton Fischer: *Die Kardinale von 1216 bis 1304: zwischen eigenständigem Handeln und päpstlicher Autorität*. In: *Geschichte des Kardinalats im Mittelalter*. Hrsg. Jürgen Dendorfer – Ralf Lützelshwab. Stuttgart, 2011. (Päpste und Papsttum 39) 168–170.

⁶¹ *Chartularium studii Bononiensis. Documenti per la storia dell'Università di Bologna delle origini fino al secolo XV*. I–XV. Bologna, 1909–1987. (= CSB) Lásd még Szűcs Jenő: A kereszténység belső politikuma a XIII. század derekán. IV. Béla király és az egyház. *Történelmi Szemle* 21 (1978) 174–176.

⁶² Veress Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864*. Bp., 1941.

⁶³ A bolognai magyar diákoknak a hazai jogélet kezdeti fejlődése szempontjából kulcsfontosságú szerepéhez lásd Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Bp., 1971. 21–29.

⁶⁴ Az ifjabb Istvánnak juttatott angliai kanonoki stallumról III. Henrik angol király jelöltje csak az egyházi fenytékek hatására volt hajlandó lemondani. Lásd: 1262. január 13. Reg. Urb. IV. II. 129. Nr. 45–46.

⁶⁵ 1266. december 11. VMHH I. 291.; Veress: *Olasz egyetemeken*, 2.

rosi törzskönyvekben, mivel tanulmányait már 1265 előtt befejezte.⁶⁶ Szintén nem találkozunk a bíboros János nevű unokaöccsével, aki pápai káplán és győri főesperes volt, s 1264-ben, a nagybátyjának adományozott egyszeri províziós jognak köszönhetően zalai főesperes lett.⁶⁷ A bolognai diákok között azonban 1268 januárjától feltűnik két másik *nepos*: Orbász pozsegi prépost, a bíboros Péter nevű testvérének, a Horvátiak ősnének fia,⁶⁸ és Károly, aki az esztergomi kanonokság mellett 1264-ben egy veronai stallum várományosa lett, épp azon a napon, amikor a pápa Orbásznak egy padovai javadalmat ígért oda.⁶⁹ Általában közösen, egy harmadik diáktársuk, Bongiovanni ascoli kanonok társaságában jelentek meg bolognai hitelezőik előtt,⁷⁰ de Orbász mellett 1270 júliusától saját unokaöccse, Tamás *scholaris* is feltűnik.⁷¹ Míg Károly kanonok eleinte bíboros nagybátyja megnevezésével azonosította magát, 1269 szeptemberétől immár egy titokzatos Magyarországi Dénes *comes* fiaként mutatkozott be,⁷² 1270 júniusától pedig már a hajszentlőrinci társaskáptalan prépostjaként is emlegetik a bolognai szerződések.⁷³ E címet minden bizonnyal a kalocsai érsekség élén álló unokatestvérének, Istvánnak köszönhetette. Báncsa halála után talán más javadalmakat is elnyert, az 1271-ben megválasztott X. Gergely ugyanis néhány évvel a bíboros halála után fogadkozott,

⁶⁶ Pályája korai szakaszára lásd Udvardy József: *A kalocsai érsekek életrajza. 1000–1526*. München, 1991. 155–156.

⁶⁷ 1264. március 11. VMHH I. 263–264.

⁶⁸ Orbász részletes életrajzát lásd Koszta László: A pozsegi társaskáptalan tagjai a XIV. század közepéig. *Aetas* 6 (1991) 3–4. sz. 46–47. A Horvátiakkal való rokonságról lásd Wertner Mór: A Horvátiak elei. *Századok* 31 (1897) 514–518. Wertner családfájához Engel Pál és Kiss Gergely is tett kiegészítéseket. Lásd Engel Pál: Magyar középkori adattár. Bp., 2001. (Arcanum Digitéka–CD-ROM) Báncsa nem; Kiss: *Dél-Magyarországtól Itáliáig*, 15., 17.

⁶⁹ 1264. március 23. Reg. Urb. IV. III. 214. Nr. 1492–1494.; CD IV. 3. 229–231. Megjegyzendő, hogy a *neposok* csupán várólistára kerültek, azaz csak üresedés esetén juthattak volna hozzá a nekik ígért javadalmakhoz – hogy végül valóban elfoglalták-e a stallumokat, nem tudjuk. Egyedül Orbász padovai kanonoki címe bukkan fel ismét, mégpedig egy 1280-ban kelt kiadványban, amelyet a pozsegi prépost V. István király özvegyének kancellárjaként jegyzett le. Lásd *Codex diplomaticus patrius. Hazai Okmánytár*. I–VIII. Szerk. Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghely Dezső. Győr–Bp., 1865–1891. VI. 273. A prépost közreműködésével készült korábbi és későbbi oklevelekben már nem találkozunk e címmel: 1280. ÁÚO XII. 301.; 1284. HO VIII. 234.; 1286. *Historia episcopatus Quinqueecclesiarum*. I–VII. Ed. Josephus Koller. Posonii–Pesthini, 1782–1812. II. 226.

⁷⁰ 1268. január 14. CSB VIII. 165., 1268. október 3. 256., 1269. szeptember 26. X. 86., 1270. június 27. XIV. 119., 1270. július 22. 135–136., 1270. szeptember 4. 176.; Veress: *Olasz egyetemeken*, 5., 8., 13. Orbász és Bongiovanni 1269-től nem szerepelnek együtt, Károly azonban mindkettejükkel feltűnik.

⁷¹ 1270. július 21–22. CSB XIV. 134–136.

⁷² 1269. szeptember 26. „Karolus filius domini comitis Dionisii de Ungaria.” CSB X. 86.; Veress: *Olasz egyetemeken*, 13.

⁷³ 1270. június 27. „Dominus Karolus prepositus Sancti Laurencii et canonicus Strigoliensis.” CSB XIV. 119.; 1270. július 22. „Dominus Karolus prepositus Sancti Laurencii filius domini comitis Dionisii de Ungaria,” „dominus Karolus prepositus Sancti Laurencii de Hai.” CSB XIV. 135. Veress egy másik adatot is hoz egy 18. századi egyetemtörténeti munka száz évvel későbbi újraközlése alapján, amely a *libri memoriales*ből merítve felsorolja az egyetem híres diákjait. Eszerint azonban az 1270-ben Bolognában diákoskodó szentlőrinci prépostot Jánosnak hívták. Aligha kétséges, hogy elírással van dolgunk, s a hír Károlyra vonatkozik, hiszen a feljegyzés főszereplője ugyancsak esztergomi kanonok és Dénes *comes* fia volt: „D. Iohannes prepositus Sancti Laurentii, filius domini comitis Dionisii de Ungaria, canonicus Strigoniensis.” *De claris archigymnasii Bononiensis professoribus a saeculo XI usque ad saeculum XIV*. I–II. Ed. Mauro Sarti – Mauro Fattorini. Bononiae, 1888–1896. II. 312.; Veress: *Olasz egyetemeken*, 15.

hogy gondoskodni fog az elhunyt *neposairól*,⁷⁴ akik – tehetjük hozzá – épp komoly összeget felemésztő diákéveik közepén vesztették el patrónusukat. A rejtély, ami ezek után mindenképpen számot tart a figyelmünkre, Károly apjának, Dénesnek a kiléte.

A megfejtés azért lehetséges, mivel Dénes *comes* más fiai is feltűnnek Itáliában, s egy közülük ugyancsak a bolognai egyetem diákja volt. Az utóbbi azonban, akit egy 1268 októberében kelt kölcsönszerződés Lodomérként nevez meg, nem magyar, hanem spanyol diákok környezetében bukkan fel. Az említett szerződésben a hitelfelvevők listáját Péter cuencai püspök vezeti.⁷⁵ Néhány nappal később *Petrus Lodomerii de Ungaria* néven említi egy másik dokumentum, amelyből kiderül, hogy magyar diáktársai többségével ellentétben nem elégedett meg használt könyvek vásárlásával, anyagi helyzete ugyanis lehetővé tette, hogy új tankönyvet másoltasson magának.⁷⁶ Legközelebb 1270 januárjában bukkan fel, ugyancsak spanyolországi diákok – köztük ismét a cuencai püspök – társaságában: ekkor megnevezése *Petrus Lodomerii*, a katalóniai Girona székesegyházának kanonokja.⁷⁷

A fentiek felébreszthetik gyanúunkat, hogy Magyarországi Dénes *comest* talán nem is Magyarországon kell keresnünk. A sejtés csak megerősödik, ha felfigyelünk arra a sajátosságra, hogy a magyar diákok hozzátartozói közül – akik jogos várakozásaink szerint mind magyarországiak, s a társadalom legfelsőbb rétegének tagjai voltak – egyedül Dénest említik következetesen *comes de Ungariaként*.⁷⁸ E megnevezés a nyilvánvaló tény felesleges magyarázatának tűnhetne, ha Dénes valóban a Magyar Királyság területén élt volna.

Bár a Kárpát-medencén belül számos magas méltóságot viselő Dénes ispánt ismerünk, a fentieket megfontolva aligha gondolhatunk másra, mint arra a Dénesre, aki II. András lányával, Jolánta hercegnővel hagyta el az országot 1235-ben, hogy az aragóniai királyok szolgálatában részt vegyen a *reconquista* harcaiban, s új hazájában családot

⁷⁴ Fritz Schillmann: *Die Formularsammlung des Marinus von Eboli*. I. Entstehung und Inhalt. Rom, 1929. 230. Nr. 1570.

⁷⁵ 1268. október 26. „Venerabilis pater dominus Petrus episcopus Concensis [...] dominus Lodomerius, filius domini comitis Dionisii de Ungaria...” CSB VII. 177.; Veress: *Olasz egyetemeken*, 9. Legutóbb Körmendi Tamás hozott fel meggyőző érveket amellett, hogy e diákot Gerézdi Rabán tévesen azonosította a későbbi Lodomér esztergomi érsekkel. Körmendi Tamás: Lodomér pályafutása váradi püspöksége előtt. In: *Nagyvárad és Bihar az Árpád-kor végén*. Szerk. Zsoldos Attila. Nagyvárad, 2016. 83–99. Vö. Gerézdi Rabán Veress Endre egyetemtörténeti adattáráról írt recenziójával (*Irodalomtörténet* 30 [1941] 4. sz. 178.).

⁷⁶ CSB VIII. 263.

⁷⁷ CSB XV. 1. 69. Egy másik bolognai magyar, Tamás (*doctor legum*) katalán diákokkal lakott együtt az egyetemvárosban 1269 őszén. CSB XI. 106.; Veress: *Olasz egyetemeken*, 14.

⁷⁸ Veress: *Olasz egyetemeken*, 4–5., 8., 10., 12.; 1265. szeptember 12. „Bartholomeo de Ungaria, filio domini Boti comitis de diocesi Strigonensi.” CSB V. 62.; 1266. május 28. „D. Iohannes Andree de Ungaria.” CSB V. 215.; 1268. október 13. „Dominus Henricus canonicus Strigonensis, nepos domini archipresbyteri Philippi.” CSB VIII. 135.; 1269. január 12. „Dominus Gregorius, condam domini Pauli de Ungaria canonicus Agriensis et dominus Paulus, filius domini Nicholai, archidiaconus Simgiensis.” CSB XI. 137.; 1269. január 18. „Dominus Ioachinus archidiaconus de Casa Marza [Kamarcsa], nepos domini archiepiscopi Strigonensis [...] dominus Serafinus, nepos domini archiepiscopi Strigonensis.” CSB X. 143.; 1269. május 8. „Dominus Gregorius de Ungaria, scolaris Bononie, condam domini Pauli de Beholi, canonicus Agriensis.” CSB XI. 176.

alapítva az aragóniai nemesség egyik patinás dinasztiájának őse legyen.⁷⁹ Dénes fiai közül az aragóniai uralkodókat előbb katonaként, majd diplomataként szolgáló Amor és Gabriel futottak be világi pályát, akik 1291-ben – Szicília érintésével – III. András Magyarországn is megfordultak.⁸⁰ II. Jakab természetes szövetségest láthatott a magyar király személyében, ennek trónját ugyanis éppen azok a nápolyi Anjouk fenyegették, akiktől egy évtizeddel korábban Jakab apja, III. Péter aragón király ragadta el Szicília koronáját. Dénes comes fia Padován keresztül tért haza az Ibériai-félszigetre, s a követjárás során kénytelen volt magát adósságba verni: az egyetemvárosban többek között magyar diákoktól is kölcsönkért, s tartozását még 1296 februárjában sem egyenlített ki.⁸¹ Amor korábban is járt Itáliában: a bolognai törzskönyvek megőrizték egy 1274 júniusában kelt irat szövegét, amely szerint pistoiai kereskedők hatvan aranyforintra rúgó összeg folyósítására kötelezték magukat a néhai Magyarországi Dénes comes fia, Amor számára.⁸² Mindez összevág azzal, hogy Jolánta aragóniai királyné magyar vitézét, aki 1268-ban még élt, 1272-ben már elhunytként emlegetik a katalán források.⁸³

Az egyházi karriert választó Dénesfiak sorsa korántsem ennyire jól nyomon követhető. Károly 1270-ben eltűnik a szemünk elől, s nem tudjuk, hogy valóban járt-e magyarországi javadalmainak helyszínén. Prépost utódja, Simon mester 1280-ban tűnik fel először – valószínű, hogy Károly ekkor már nem volt életben.⁸⁴ Péter Lodomér sem emelkedett magasabb méltóságra a hierarchián belül, s gironai kanonokként hunyt el.⁸⁵ Úgy tűnik, hogy a kettős név öröklődött Dénes comes családjában, s talán a balkézlől született fiúk viselték. Ugyanígy nevezték ugyanis Gabriel törvénytelen gyermekét, akinek 1310-ben V. Kelemen pápa engedélyezte, hogy kétes származása ellenére valamely egyházi lovagrend tagja legyen,⁸⁶ 1327-ben pedig sikerrel folyamodott II. Jakabhoz törvényesítésért.⁸⁷

⁷⁹ Dénes Girona vikomtjának lányát, Margarita de Cabrerát vette feleségül. Minderre lásd Vajay Szabolcs: *Dominae reginae militis. Árpád-házi Jolánta magyarjai Valencia visszavétele idején.* In: *Mályusz Elemér Emlékkönyv.* Szerk. H. Balázs Éva – Fügedi Erik – Maksay Ferenc. Bp., 1984. 404–405., 413–414., valamint a tanulmány bővebb, francia nyelvű változatát, ahol a szerző részletekbe menően foglalkozott a magyar eredetű aragóniaiak családi viszonyaival. Vajay Szabolcs: *De l'acculturation médiévale á travers le destin d'une famille transplantée: les ancêtres hongrois et la descendance catalane du comte Dionis.* In: *II Assemblée d'Estudis sobre el Comtat de Besalú: actes.* Olot, 1978. 231–263. Vö. Thallóczy Lajos: Árpád-házi Jolán Aragon királynője. *Századok* 31 (1897) 586–590.

⁸⁰ Vajay: *De l'acculturation*, 242.

⁸¹ *Acta Aragonensia. Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II (1291–1327).* I–III. Ed. Heinrich Finke. Berlin–Leipzig–Aalen 1908–1966. I. 242. Vö. Veress: *Olasz egyetemeken*, 151–152.; CFH II. 1225.

⁸² Veress: *Olasz egyetemeken*, 18.

⁸³ Vajay: *Dominae*, 413.

⁸⁴ *ÁÚO* XII. 313–314. Nr. 261.

⁸⁵ A gironai székesegyház nekrológiuma szerint: „IX. Kal. Februar. Eodem die obiit Petrus Lodomerii de Ungaria, filius comitis Dionisii.” *Viage literario a las iglesias de Espana* I–XXII. Ed. Jaime Villanueva. Madrid, 1806–1902. VI. 294. Idézi Vajay: *De l'acculturation*, 259.

⁸⁶ 1310. január 13. *Regestum Clementis papae V.* I–IX. Ed. Monachi O. S. Benedicti. Roma, 1885–1888. III. Nr. 5177.

⁸⁷ Vajay: *De l'acculturation*, 242.

A fenti adatokon végigtekintve arra a kézenfekvő genealógiai következtetésre juthatunk, hogy az itáliai magyar bíboros és az aragóniai magyar *comes* – amennyiben a személyeiket összekötő Károly nevű bolognai diák Bánca István elsőfokú unokaöccse volt – sógorságban vagy testvéri viszonyban álltak egymással. Mivel Dénes *comes* aragóniai hölgyet vett feleségül,⁸⁸ így az első lehetőséget kizárhatjuk. Marad tehát a második, s így több mint valószínűnek tekinthetjük, hogy Dénes a Bánca nemzetség tagja, mi több a bíboros testvére volt. Ezzel az eshetőséggel komolyan számolni kell, még akkor is, ha a kérdésben ma is Wertner Mór és Vajay Szabolcs meglehetősen bizonytalan genealógiai kombináción alapuló véleménye a mérvadó, hogy tudniillik az ifjú Dénes állítólagos atyja, Ampod fia Dénes nádor kegyvesztése után kényszerült arra, hogy távozzon az országból, s erre Jolánta aragóniai esküvője tűnt a legalkalmasabb időpontnak.⁸⁹

Az imént bizonyított családi összeköttetés a magyar főpap kúriai karrierjének egy további különös – a hazai kutatók számára eddig észrevétlen – rejtélyére is választ kínálhat: az aragóniai rokonság ugyanis arra a szoros kapcsolatra rímel, amelyet a bíboros a spanyol klérussal ápolt. A spanyol Gil Torres bíboros halála (1254) után Bánca István örökölte meg elhunyt kollégája gazdátlanul maradt famíliájának zömét – ez áll annak a jelenségnek a hátterében, hogy annyi spanyol klerikust találunk Bánca környezeté-

⁸⁸ Vajay: De l'acculturation, 242.

⁸⁹ Vajay: Dominae, 404. Vajay Wertner Mór feltevését fejlesztette tovább, aki még magát a megvakított Ampod fia Dénes nádot tartotta Jolánta királyné vitézének. Lásd Wertner Mór: Ompod nádor és utódai. *Turul* 13 (1895) 91–93. Wertner abból a híradásból indult ki, amely szerint az Aragóniában letelepedő Dénes Jolánta aragóniai királyné rokona (*muy deudo de la reyna; cui cognatio cum regina erat*) volt. Bár az adat igen későn, legelőször a 16. században bukkan fel II. Fülöp spanyol király lelkiismeretes történetírója, Jerónimo Zurita spanyol és latin nyelvű történeti műveiben, a szerző megbízhatósága és alapos forrásismerete miatt azonban a híradástól nem kell a hitelt megtagadnunk. *Los cinco libros primeros de la primera parte de los Anales de la Corona de Aragon*. Zaragoza, 1562. 101^r.; *Indices rerum ab Aragoniae regibus gestarum ab initio regni ad annum MCDX*. Caesaraugustae, 1578. 115. Bár Wertner találhatott volna még olyan magyar előkelőt a 13. század elejéről, aki rokonságban állt az Árpádokkal, választása – a Dénes név miatt – Ampod fia Dénesre esett. E Dénes anyja az andechs-meráni hercegi családból származott, s Gertrúd magyar királyné nagynénje volt. Ampod fia Dénes tehát nem volt más, mint Gertrúd elsőfokú unokatestvére, s IV. Béla másodfokú nagybátyja. Mivel az aragóniai királyné nem Gertrúdtól, hanem II. András második házasságából származott, így Ampod fia Dénes és Jolánta között csupán sógorságról beszélhetünk; a rokonság azonban ebben az esetben is kétségtelenül fennállt. Vajay Szabolcs észrevette, hogy Ampod fia Dénes és az 1270 körül elhunyt aragóniai Dénes eltérő nemzedékhez tartoztak, így azonosságukat kizárta. Némi merészségről és regényes fantáziáról tanúságot téve azonban hű maradt Wertner ötletéhez: úgy vélte ugyanis, hogy Ampod fia Dénesnek bizonyára volt egy hazai forrásokból nem adathozható, azonos nevű fia. A hipotézist bátorította aragóniai Dénes egyik leányának sírfelirata, amelyben az apát *comes de Cepe* megnevezéssel tüntetik fel. A feliratot más katalán epigráfiai emlékek alapján Vajay *Cepeusként* oldotta fel, s mivel nem tudta az Ibériai-félszigethez kötni, így a magyarországi Szepes vármegye nevét vélte fölfedezni benne, amelynek ispáni címét tudomásunk szerint elsőként éppen Ampod fia Dénes viselte 1216-ban. Ám ahogy az állítólagos Ampod fia Dénes fia Dénesről nincs adatunk, úgy természetesen szepesi méltóságviseléséről sincs hír, arról nem is beszélve, hogy efféle tisztségek nem öröklődtek a középkori Magyar Királyságban. Ettől függetlenül lehetséges, hogy aragóniai utazása előtt Dénes viselte a szepesi ispáni méltóságot, atyja azonban nem Ampod fia Dénes, hanem Bánca nembeli Orbász volt.

ben.⁹⁰ Közéjük tartozott a spanyol kardinális István nevű unokaöccse is, aki számtalan európai javadalma mellett a palenciai Husillos apáti címét is viselte. Amikor a tekintélyes nagybáty halála után a *nepos* kasztíliai és leóni beneficiumai veszélybe kerültek, maga Bánca István írt levelet X. Alfonz királynak István érdekében.⁹¹

Egy másik spanyol, a galíciai Aprilis salamancai kanonok a magyar főpapnak köszönhette, hogy 1257-ben a katalóniai Urgell püspöke lett. István bíboros volt ugyanis az, aki három évvel korábban szentszéki bíróként a korábbi püspököt elmarasztalta az ellene felhozott vádakban; a döntés végül Aprilis elődjének felmentéséhez vezetett. Bánca hamarosan érzékeltette az újdonsült püspökkel, hogy a lekötelezettjének tekinti, és a köztük fennálló régi barátságra (*probata affectio*) hivatkozva arra kérte barátját (*amico suo*), hogy az egyházmegyéjén belüli trempi főesperességet kamarásának, Timótnak juttassa.⁹² A püspök ellenállt korábbi jötevője óhajának, s 1259-ben pert indított Timót mester és Sancho valladolidi apát ellen. Ez utóbbi, a kilenc éves kis főpap – hét évvel később már Toledo érseke – az aragóniai uralkodóház tagja, I. (Hódító) Jakab király és Magyarországi Jolánta fia volt, s nevében ugyancsak igényt tartottak a trempi javadalomra.

A per egyik szakaszáról egy jegyzőkönyvtöredék is fennmaradt (1259. október 25. – 1260. május 6.), amelyet Peter Linehan közölt a Vatikáni Titkos Levéltárból. A dokumentum arról tanúskodik, hogy az ügy bírójául Ottaviano degli Ubaldini bíborost jelölték ki, a kardinális ügyhallgatója pedig régi ismerősünk, Pármai Gellért mester, Bánca István káplánja volt. Az ügy kimenetele nem ismert, ám az világos, hogy Aprilisnak roppant ellenszélben kellett megvédenie káptalaná érdekeit a kúriai és a királyi jelöltekkel szemben. Hogy sikerrel járt-e, nem tudjuk – azt azonban igen, hogy az urgelli püspök 1263–1264-ben ismét Bánca környezetében tartózkodott, így a régi barátok között alighanem helyreállt az egyetértés – aligha függetlenül attól a ténytől, hogy Timót mester éppen ekkoriban cserélte fel a kúriát a zágrábi püspöki székekkel.⁹³ 1264-ben Aprilis testvére, Iohannes Pelagius (Juan Peláez) Bánca István káplánjaként tűnik fel: a magyar patrónus a compostelai káptalanban szerzett neki javadalmat.⁹⁴ A palestrinai püspök-bíboros már korábban is széles körű jogosítványokkal rendelkezett az Ibériai-félszigeten: IV. Sándor pápa legkésőbb 1260-ban felruházta az összes üresedésben lévő burgosi stallum betöltésének jogával.⁹⁵

A kúria és az új pártfogót kereső spanyol klerikusok választása tehát aligha véletlenül esett a magyar bíborosra, hiszen Bánca nembeli István testvére, Dénes révén már korábban is közeli kapcsolatban állhatott az aragóniai udvarral. Ez az összeköttetés tükröződhet egy másik, nagy vihart kavarázó esetben is, amelynek egyik főszereplője ugyancsak Bánca István

⁹⁰ Peter Linehan: *The Spanish Church and the Papacy in the Thirteenth Century*. Cambridge, 1971. 294–295. A magyar bíboros spanyol pártfogoltjaira lásd uő: *La carrera del obispo Abril de Urgel: la Iglesia española en el siglo XIII. Anuario de Estudios Medievales* 8 (1972–1973) 161–162.; Kiss: *Dél-Magyarországtól Itáliáig*, 69–70., 74., 80–81., 95., 99–100.

⁹¹ Linehan: *The Spanish Church*, 299. A nehezen olvasható levél a toledói székesegyház levéltárában található (E-7-D-2-4).

⁹² Peter Linehan az urgelli székesegyház levéltárából közölte a dokumentumot: Linehan: *La carrera*, 193.

⁹³ Uo. 172–173.

⁹⁴ Uo. 170.

⁹⁵ 1260. július 3. Reg. Alex. IV. III. 119. Nr. 3142.

bíboros volt.⁹⁶ Urgell grófja, Alvaro 1253-ban vette feleségül I. Jakab király unokahúgát, Konstanciát. Az ifjú gróf és a királyi befolyás növekedésétől féltő urgelli nemesség kezdettől fogva idegenkedett e házasságtól, ám amikor a hozomány birtokbavételére minden remény meghiúsulni látszott, Alvaro eltaszította nejét, s 1257 januárjában a Pireneusok túlsó oldaláról, Foix grófjának házából hozott új feleséget. A botrányos eset véres belháború és évtizedes per forrása lett, amelynek eldöntése – más főpapok mellett – a Domonkos-rend viszsza vonult generálisára, a híres jogtudós Peñaforti Rajmundra várt. A nyolcvanadik életévén túl járó Rajmund és bírótársa az első házasságot érvényesnek mondta ki, így Alvarónak vissza kellett fogadnia Konstanciát. A második feleség fellebbezése miatt az ügy francia püspökök elé került, akik a korábbival ellentétes ítéletet hoztak. Mivel mindkét fél a bírók elfogultságára hivatkozott, a per 1266-ban Rajmund javaslatára a legfelsőbb fórum, a kúria elé került. IV. Kelemen pápa Bánca Istvánt bízta meg az eset kivizsgálásával, aki unokahúga, Jordana révén Peñafort uraival is családi összeköttetésben állt,⁹⁷ s az Aragóniai Királysághoz fűződő kapcsolatainak hála könnyebben tájékozódhatott a szövevényes ügyben. A következő év tavaszán kelt jelentésében István bíboros az első házasság érvényessége mellett érvelt, mire a pápa Alvaro ellenében hozta meg végső döntését. Urgell grófja francia sógorságához menekült, ahol hamarosan elhunyt, Jakab király pedig megszállta a grófságot – végső soron tehát Bánca István közreműködésének köszönhetően.

Korszakunkban, a pápai províziók kiteljesedésének időszakában a kúria hivatalnokai nem tekintették a Magyar Királyság káptalani stallumait vonzó javadalmaknak. Mindebben bizonyára szerepet játszott az ország periférikus helyzete, később pedig – a tatárjárás után – a várható jövedelmek megcsappanása is. Ezért is különös jelentőségű az a tény, hogy IV. Ince pápa bizalmasa, a szentszéki diplomácia jelentős alakja, Pármai Albert pápai jegyző és rokonai esztergomi javadalmak birtokosaként tűnnek fel a 13. század derekán. Valószínű, hogy az egykori esztergomi érsek, Bánca nembeli István bíborosi kinevezését épp az a bizalmi kapcsolat mozdította elő, amely Albert és családja magyarországi javadalombirtoklásában tükröződik. A pápai jegyző unokatestvérét, Gellértet olyan hazai egyházak jövedelmei illették meg, amelyek az esztergomi érsek saját birtokai voltak (Pozsonypüspöki, Barszszenkereszt, az esztergomi Mária Magdolna-plébánia), s amelyeket Gellért halála után István bíboros káplánja és unokaöccse örökölt meg. IV. Incének nem véletlenül volt szüksége magyar és tatár ügyekben illetékes bíborosra: mint láttuk, jó okkal vetődik fel annak lehetősége, hogy a pápa azért kívánta Báncsát 1253 tavaszán Magyarországra küldeni, hogy Lengyelországba küldött legátustársához hasonlóan a IV. Béla által olyannyira sürgetett mongolok elleni keresztes hadjáratot hirdesse. Láthattuk azt is, hogy az egyetemes egyház kormányzásában részt vevő kardinális széles nemzetközi kapcsolati hálóval rendelkezett, amely különös módon éppen az Ibériai-félszigeten mutatkozik sűrűnek. A rejtélyre megoldást kínálhat a magyar bíboros eddig ismeretlen aragóniai rokonsága, amelynek előmeneteléről éppúgy gondoskodott, mint magyarországi unokaöccsei sorsáról.

⁹⁶ James A. Brundage: Matrimonial Politics in Thirteenth-Century Aragon: Moncada v. Urgel. *Journal of Ecclesiastical History* 31 (1980) 271–282.

⁹⁷ Vajay: De l'acculturation, 243–244.

1. függelék. Oklevelek

1.

Lyon, 1247. október 23.

IV. Ince pápa átírja és megerősíti Guglielmo Fieschi bíboros Pármai János diák részére tett adományát, amelynek tárgyai azok az Esztergom városi és egyházmegyei egyházi javadalmak voltak, amelyekről az adományos nagybátyja, Albert mester pápai jegyző lemondott, megtartva magának a barsi főesperességet.

Eredetije elveszett. Bejegyzés regisztrumkötetben: Vatikán, Archivio Segreto Vaticano, Innocentius IV, Reg. Vat. 21. fol. 475^r, Nr. 324.

Kivonata: Reg. Inn. IV. I. 574. Nr. 3374.

<Innocentius episcopus, servus servorum Dei dilecto filio> Iohanni scolari Parmensi, nepoti magistri Alberti notarii nostri <salutem et apostolicam benedictionem>. Licet ea, que de mandato nostro fiunt, plenam in se habeant firmitatem, ut tamen sint in suo robore firmiora, ipsa libenter apostolico fulcimus munimine, ut intemerata consistent, cum nostro fuerint presidio communita. Cum igitur dilectus filius Albertus notarius noster prebendam Strigoniensem et alia beneficia, que habebat in civitate ac diocesi Strigoniensi, archidiaconatu Borsiensi excepto, libere in nostris manibus resignavit ac ea dilectus filius noster G[uillelmus] Sancti Eustachii diaconus cardinalis tibi de speciali mandato nostro duxit conferenda, prout in eius litteris super hoc confectis, quarum tenorem de verbo ad verbum presentibus inseri fecimus, plenius continetur. Nos, tuis supplicationibus inclinati, quod super hoc ab eodem cardinali factum est, ratum et gratum habentes, prebendam et beneficia ipsa tibi ex certa scientia auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Tenor autem litterarum ipsarum talis est: Guillelmus Sancti Eustachii diaconus cardinalis dilecto in Christo Iohanni scolari Parmensi, nepoti magistri Alberti domini pape notarii salutem in Domino. Cum magister Albertus domini pape notarius prebendam Strigoniensem et alia beneficia, que habebat in civitate ac diocesi Strigoniensi, archidiaconatu Borsiensi excepto, libere in ipsius domini manibus resignavit, nos ea tibi de speciali mandato domini pape conferimus et dilectum nostrum magistrum Gerardum Parmensem eiusdem domini capellanum tuo nomine de predictis prebenda et beneficiis per anulum investimus has tibi litteras in testimonium concedentes. Datum Lugdunii II. Idus Octobris, pontificatus domini Innocentii pape IIII anno quinto. Nulli igitur etc. nostre confirmamus etc. Si quis etc. Datum Lugdunii X. Kalendas Novembris, <pontificatus nostri> anno quinto.

2.

Lyon, 1251. február 18.

IV. Ince pápa I. Jakab aragóniai király pártfogásába ajánlja a levelet vivő magyarországi-nak mondott Gellért páрмаi polgárt, Albert pápai jegyző testvérét, II. András és IV. Béla magyar királyok, valamint Kálmán halicsi király egykori orvosát.

Eredeti: Barcelona, Archivo de la Corona de Aragon, Real Cancillería, Bulas, Legajo 12., Nr. 60. (=DF 285389.)

Kiadás: *Butllari de Catalunya: documents pontificis originals conservats als arxius de Catalunya (1198-1417)*. I. Szerk. Tilmann Schmidt – Roser Sabanés i Fernández. Barcelona 2016. 386–387. Nr. 317. Ugyanitt hivatkozás a korábbi kiadásokra és kivonatokra.

Innocentius episcopus servus servorum Dei carissimo in Christo filio .. illustri regi Aragonum salutem et apostolicam benedictionem. Dilectum filium magistrum Girardum dictum de Ungaria phisicum, civem Parmensem, fratrem dilecti filii magistri Alberti notarii nostri ad presentiam tuam personaliter accedentem magnitudini tue propensius commendamus, serenitatem regiam attente rogantes, quatinus attendens benignitatis affectum, quo clare memorie Colomannus rex Ruthenorum, cognatus tuus, postquam idem G[irardus] ipsius ac recolende memorie A[ndree] patris, et postmodum carissimi in Christo filii nostri B[ele] fratris eiusdem C[olomanni], Ungarie regum illustrium se deputavit obsequiis, extitit prosecutus, propter quod honori tuo convenire videtur, ut eum et leto vultu respicias et sincere dilectionis brachiis amplexeris eum pro nostra et apostolice sedis reverentia et consideratione predicti notarii, qui honoris et glorie tue zelatur augmentum, necnon et ob recolendum memoriam regis eiusdem magnificentie tue dextera, prout regalem decet excellentiam, dignis favoribus prosequaris, preces nostras in hac parte taliter admissurus, ut idem eas sibi sentiat fructuosas nosque id gratum habentes, celsitudinem tuam proinde merito commendamus. Datum Lugdunii XII. Kalendas Martii, pontificatus nostri anno octavo.

3.

Lyon, 1251. február 18.

IV. Ince pápa Jolánta aragóniai királyné pártfogásába ajánlja a levelet vivő magyarországinak mondott Gellért páрмаi polgárt, Albert pápai jegyző testvérét, II. András és IV. Béla magyar királyok, valamint Kálmán halicsi király egykori orvosát.

Eredeti: Barcelona, Archivo de la Corona de Aragon, Real Cancillería, Bulas, Legajo 12., Nr. 61. (=DF 285390.)

Kiadás: *Butllari de Catalunya*, I. 387–388. Nr. 318. Ugyanitt hivatkozás a korábbi kiadásokra és kivonatokra.

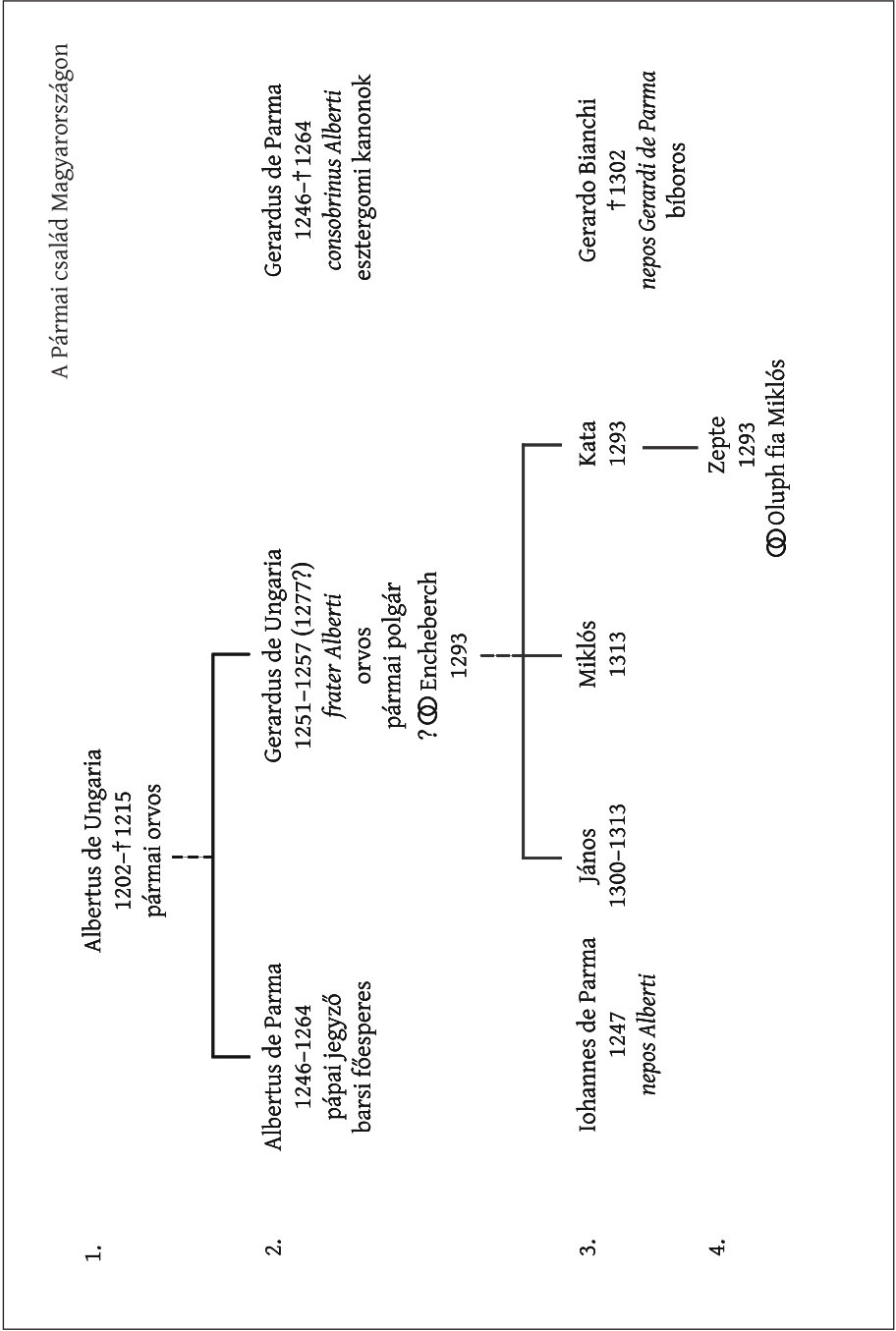
Innocentius episcopus servus servorum Dei carissime in Christo filie .. illustri regine Aragonum salutem et apostolicam benedictionem. Dilectum filium magistrum Girardum dictum de Ungaria phisicum, civem Parmensem, fratrem dilecti filii magistri Alberti notarii nostri ad presentiam tuam personaliter accedentem magnitudini tue propensius commendamus, serenitatem regiam attente rogantes, quatinus attendens benignitatis affectum, quo clare memorie Colomanni rex Ruthenorum illustris frater tuus, postquam idem G[irardus] ipsius ac recolende memorie A[ndree] patris, et postmodum B[ele], fratris tui, Ungarie regum illustrium se deputavit obsequiis, extitit prosecutus, propter quod dignum videtur et congruum, ut te propitiam sentiat et benignam, eum pro nostra et apostolice sedis reverentia et consideratione predicti notarii, qui honoris et glorie tue zelatur augmentum, necnon et ob recolendum memoriam regis eiusdem magnificentie tue dextera, prout regalem decet excellentiam, dignis favoribus prosequare, taliter autem preces nostras in hac parte studeas exaudire, ut idem optatum⁹⁸ fructum ex eis se retulisse letetur ac manifestis indiciis⁹⁹ pateat te prefati patris ymaginem, dum quos ipse dilexit, fovere curaveris, tuis affectionibus inextricabiliter imprexisse, nosque id gratum habentes, tue devotionis zelum exinde merito commendamus. Datum Lugdunii XII. Kalendas Martii, pontificatus nostri anno octavo.

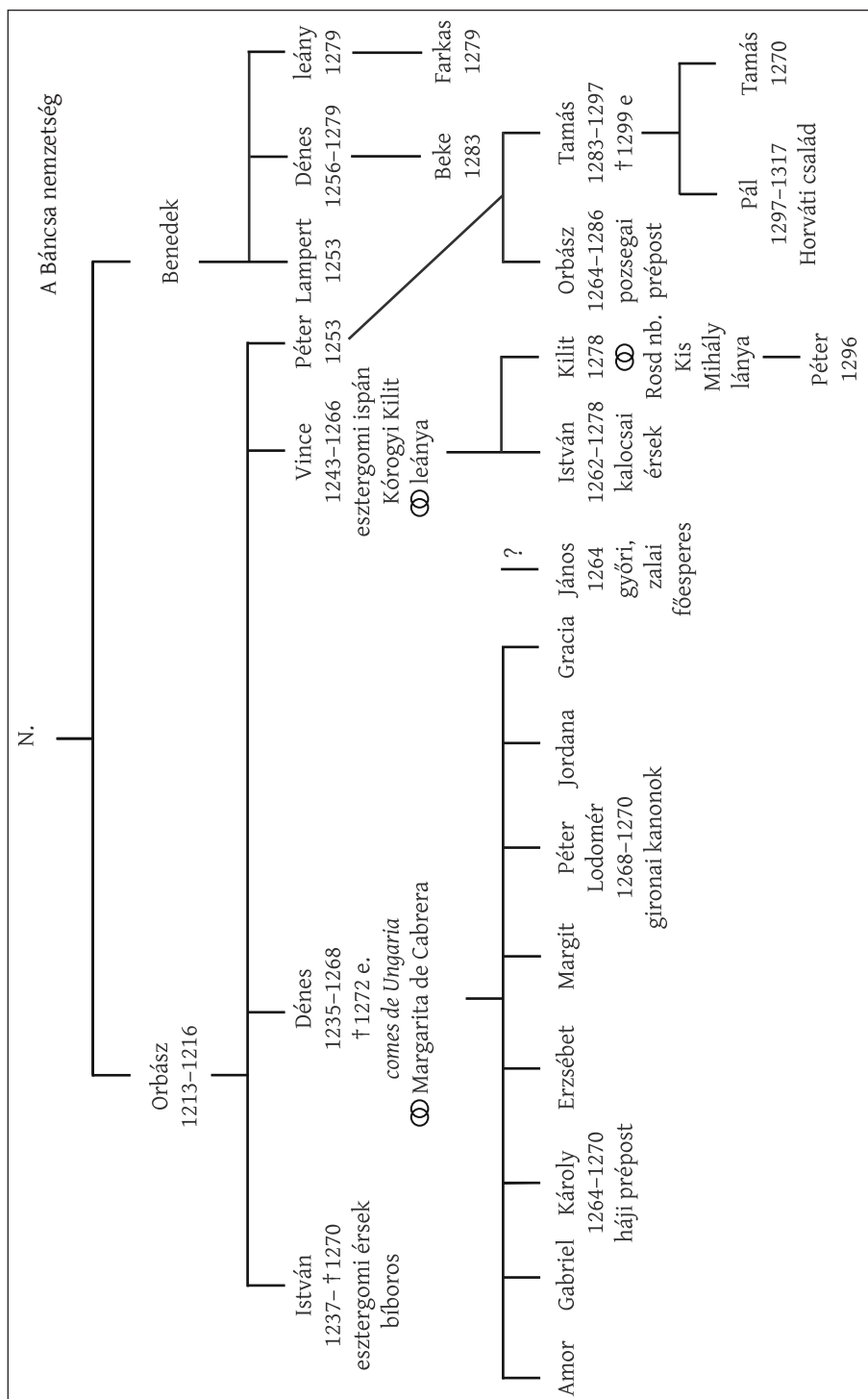
---

⁹⁸ Az oklevélben: obtatum.

⁹⁹ Az oklevélben: inditiis.

2. függelék. Családfák

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: 224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erzsebet@btk.mta.hu, terjesztes@mta.btk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznaponként 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: 06 30 203 1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1000 Ft

Előfizetőknek: 850 Ft

